



OOSTVLAAMSE ZANTEN

DRIEMAANDELIJKS ALGEMEEN TIJDSCHRIFT VOOR VOLKSKUNDE

ORGAAN VAN DE KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN
van de dienst voor volkskundige enquêtes in Vlaanderen
en van het internationaal studiekomitee voor ommegangsreuzen

Redactie : Renaat van der Linden, Godveerdegemstraat 15, B-9620 Zottegem
Maurits Broeckhove, Marcel Daem, Erik Demoen, Arnold Eloy, René Haeserijn,
Marc Jacobs, Roeland Van de Walle

Ruil en Recensiedienst : Arnold Eloy, Bibliotheek, Kraanlei 65, B-9000 Gent.

Alle stortingen op postrek. nr. 000-0096946-43, Bond Oostvlaamse Volkskundigen, Gent

Prijs : 150 F

INHOUD

- L. GELBER. Volkszang. August Beryngier en Alice Van Maldeghem. 71
W. BRAECKMAN. Luidruchtige publieke afkeuring van de pastoor van Zevegem in 1733. 107
M. DAEM. Het Sint-Jacobsgodshuis te Gent. 113
F. CLAUS. Rachel Convent, Naïeve kunst. 130

Boekbespreking

- K. BEITL (Hrsgb) Methoden der Dokumentation zur Gegenwartsvolkskunde.
Die Zeitung als Quelle. *R. van der Linden.* 70

Oostvlaamse Zanten wordt uitgegeven met de steun van het Stadsbestuur van Gent, het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen, het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Kredietbank, Generale Bank, Algemeen Beroepskrediet en IPPA.

Methoden der Dokumentation zur Gegenwartsvolkskunde. Die Zeitung als Quelle.

Referate des 1. internationalen Symposions des Instituts für Gegenwartsvolkskunde der Österreichischen Akademie der Wissenschaften von 10. bis 11. Mai 1983 in Mattersburg.

Herausgegeben von Klaus BEITL. Redigiert von Eva KAUSEL. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. Wien, 1988, 224, 14 landkaarten, 19 ill., 1 tabel.

De volkskundige levert wetenschap. Voor zijn studie beschikt hij over gedrukte bronnen en over zegspersonen. Zijn waarde bestaat in zijn opzoekingen en mededelingen. De waarde van de vorser stijgt naarmate hij zich kan inschakelen in een ploegverband om samen te presteren en om zijn ontdekkingen in een ruim(er) verband tot hun recht te laten komen.

Daarin ligt de dubbele waarde van elk symposium: het werk van iedere vorser afzonderlijk en zijn of haar deelname aan een ware ploeggeest, in de gunst en kunst elkaar te begroeten en te ontmoeten, een hele dag of meer dagen aan een onderwerp te wijden, in een hoogstaande sfeer, midden een sprookjesachtig tafeltje dek-je, waar een geordend geheel van weten en van wetmatigheden tot verdere kennis leidt.

In mei 1983 hebben sprekers uit veertien landen een referaat gebracht voor de methodiek, in de studie van het eigentijds volksleven, met de krant als bron.

De naam 'dagblad' drukt beter de lading uit, het nieuwsblad dat dagelijks verschijnt, heet van de naald heet dat somwijlen.

Klaus Beitel met *Vorwort* en *Zur Einleitung des Symposions. Die Zeitung als volkskundliche Quelle* ontleedt de essentie van de verschillende medewerkers, in de groei en de verwezenlijking van hun bijdrage, in de intrinsieke waarde en in de inbreng van vroegere publikaties en van instituten.

Michael Martischnig bezorgt de hoofdschotel van ca. zestig blz. in "*Die (Zeitung)-Dokumentation zur Gegenwartsvolkskunde des Instituts... und die Struktur der Österreichischen Tagespresse*". De proklamatie van 1983 als wereldkommunikatiejaar, het 200-jarig bestaan van het eerste dagblad in Oostenrijk, het 10-jarig bestaan van het Instituut für Gegenwartsvolkskunde met zijn

vérstrekkende betekenis als enig documentatiecentrum met alfabetische schikking voor zaak-, plaats- en persoonnamen, met een voorbeeld van de steekkaart en een inzicht in de trefwoorden, de systematische opzoekingen voor 'regionale dagbladen', de groei van de temata en belangstellingspunten, de tijdsgebondenheid van feuilletons, kruiswoordraadsels, enz. leven op en top.

Die *Zeitung als Quelle* omvat vijf bijdragen: *Volkskundliches in Österreichischen Pressewesen* van Helga Maria Wolf ziet een gering deel van de berichten als belangwekkend voor het volksleven, kijkt naar slagwoorden, onderafdelingen, als kerstmis en nieuwjaar, met uittreksels en foto's. *Drei unterschiedliche Erfahrungen mit Zeitungen als Quelle* van Wolfgang Brückner peilt het verspreidingsgebied aan de hand van veertien kaarten. *Volksleben in der 'Gartenlaube'*. *Wort- und Bilddokumentationen aus den Magazinen des 19. Jahrhunderts* van Werner Galler biedt een grafiek, voor 255 tema's in een bestek van 10 jaar, met een bespreking van 28 punten. *Gedruckte Massenmedien und ihre volkskundliche Relevanz* van Karl Manherz ontleedt de massamedia voor de ca. 220.000 Duitsers in Hongarije, historisch, syn- en diachronisch, tematisch langs publikaties, materiële volkskultuur, nederzettingen, vergelijkingen inclusief een desbetreffend literatuuroverzicht. Aan de hand van een reeks uittreksels en commentaar schouwt *Inserate in der Lokalzeitung als Quellen volkskundlicher Fest- und Brauchforschung* van Fritz Markmiller naar de jaar- en levenscyclus. Een nieuw domein onthult *Politische und militärische Folklore - ein neues Arbeitsgebiet der Volkskunde* van Rolf Thalmann. *Archivberichte* loopt volslagen op internationale toer, door systematisch negen bijdragen tegelijk overzichtelijk en grondig te schouwen.

Martin Scharfe: *Das Zeitungsarchiv am Ludwig-Uhland-Institut für empirische Kulturwissenschaft der Universität Tübingen*.

Ueli Gyr: *Das Zeitungsarchiv des volkskundlichen Seminars der Universität Zürich*.

VOLKSZANG

AUGUST BERYNGIER EN ALICE VAN MALDEGHEM

HET LIEVE DORPJE

ACHTTTIEN JAAR

LAURA

VAN MIETJEN

DE BLAUWE KIEL

HOE GELUKKIG IS DE BEDDE

MIJN KLOEFEN

HEEFT IEDERE MENS GEEN FOUT

DE PAPIEREN KLEREN

PIERLALA

DE WERELD BINNEN DUIZEND JAAR

HET GEESTELJK KAARTSPEL

EEN POESELS MEISJE

SINT-PIETERSVUUR

De studie van de volkszang is een onderwerp van blijvende aktualiteit. In de middeleeuwen waren het hoofse dichters, de zogenaamde Troubadours resp. Trouvers, die hun poëzie zelf maakten, toonzetten en zongen. Het waren toen "heren" van hoge burgerlijke standing of van de aristokratie die dit beroep uitoefenden. In latere eeuwen waren het, en zijn het tot op heden toe, zangers uit het volk, liedjeszangers in de volksmond genoemd, die hun liederen al dan niet zelf ontwerpen om dan op straat en markt, in volkston gesproken en gezongen ten beste te geven.

August Beryngier was geen volkszanger van beroep, maar een gepassioneerde liefhebber van zang in de volkstaal. August, in 1837 te Nevele geboren, was afkomstig van een eerbiedwaardig boerengezin te Nevele, van stiel een boerenknecht die aldaar in de Zijstraat woonde. Hij was vrijgezel en bereikte de gezegende leeftijd van 97 jaar en bleef heel die tijd gezond van lijf en leden.

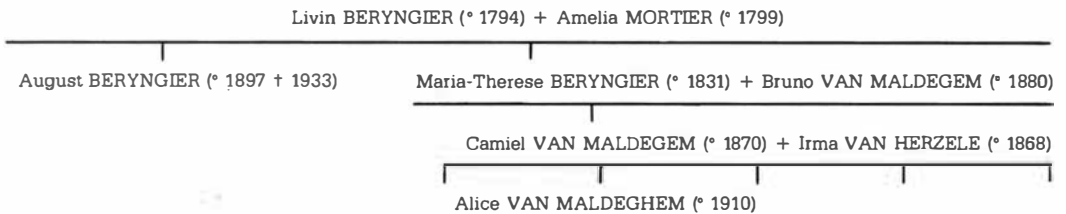
August beschikte over een uitzonderlijk geheugen. Zo kon hij bijv. zijn katechismus met vragen en antwoorden geheel van buiten en kende veel liederen met soms meer dan twintig strofen. Hij was een graag geziene figuur in Nevele en als hij door een paar druppels jenever verblijd was (nooit dronken) stond hij aanstonds op een stoel in de herbergen te zingen voor de stamgasten.

Alice Van Maldeghem (wed. Gaston Verbouwen), aan wie we de mededeling van het zangrepertoire van August Beryngier te danken hebben alsook alle gegevens over zijn persoon, werd te Nevele op 18 januari 1910 geboren en verblijft er nog steeds ten huize van haar dochter, Kerrebroek 51. Haar vader, Kamiel Van Maldeghem, en haar moeder, Marie Beaufort, waren eenvoudige boerenmensen te Nevele en zoals gebruikelijk was Alice een goede hulp op de boerderij. Aan vaders zijde is zij in derde generatie een nicht, dus een achterklein-

nicht van August Beryngier en had met August vele familiale kontakten. Bloedverwantschap begiftigde haar met zijn kostbaar erfgoed: zijn uitzonderlijk sterk muzikaal talent en geheugen, tevens een stem van gelijk volume en expressieve voordracht.

Ter aanschouwelijke omschrijving van de familiale banden tussen onze beide volkszangers uit Nevele een schets van de stamboom.

Uittreksel uit het bevolkingsregister



N.B. : De grootvader en vader van Alice zijn ingeschreven in het bevolkingsregister 1856 en 1909 als Van Maldegem.

Na de eerste wereldoorlog, toen men verplicht werd een identiteitskaart te bezitten, komt de naam voor als Van Maldeghem, en dit sinds 1919.

In het optekenen op het gehoor eertijds, en het overschrijven van de officiële kaart nu, is de gh ingesloopen.



August Beryngier: (94 j.) toen hij aan zijn achterkleinnichtje de tekst van "Het geestelijk kaartspel" dicteerde en haar het lied met alle strofen voorzong.

Pas op 94-jarige leeftijd riep August eens Alice bij zich (Alice was toen ongeveer 20 jaar) en liet haar het lied van het kaartspel noteren met de mededeling: "*Schrijf dat maar direkt op, want als ik dood ben gaat het niemand meer kennen*".¹

Dat was het begin van een hele reeks liederen die August op zondagmiddag Alice aanleerde. Elke week een ander lied dat na de in die tijd gebruikelijke zondagsschool, vespers en congregatie, door Alice genoteerd werd.

Met het briefje met de tekst erop op zak leerde zij gedurende de week het lied van buiten tijdens het melken en ander werk op de boerderij. 's Avonds werd dan menigmaal met de gehele familie gerepeteerd om mekaar de melodie aan te leren.

In 3 jaar tijd heeft August Beryngier zo meer dan 30 liederen aan Alice Van Maldeghem en haar familie overgeleverd. Zij noteerde die in een eigen liedboek, maar als zij die op menig feestelijke gebeurtenis ten gehore bracht had zij de tekst als geheugensteun niet nodig.

Deze schat van Vlaamse volkszang bleef door August aan het trouw geheugen van Alice toevertrouwd, totdat tientallen jaren later de heer A. Janssens, toenmalige voorzitter van de Heemkundige Kring te Nevele, in het jaar 1966 een gunstige gelegenheid te baat nam om het repertoire van Mevr. Van Maldeghem, door haar gezongen, op band op te nemen. Hij bewaarde deze band zorgvuldig in zijn privébezit. Toen, nogmaals twintig jaren later, E.Br. Henri Roobaert, bij zijn onvermoeide speurtochten naar liederen uit de Vlaamse volksmond, van deze opname op band hoorde vertellen, nam hij persoonlijk contact op, vooreerst met de heer Janssens, nadien meermaals met Mevr. Van Maldeghem. In een atmosfeer van gemoedelijke verstandhouding stemden beiden graag in met een transkriptie van de liederen door ons in muziekschrift, de inlijving van de liederen in ons Volkslied-Archief en hun publikatie in het tijdschrift "Oostvlaamse Zanten".

Actuele stand van zaken :

- Erich Wille, leraar in het secundair onderwijs der Broeders van Liefde te Aalter, maakte op verzoek van Br. Roobaert te Nevele een kopie van de originele bandopname, alsook een kopie van een liedboek waarin de heer Janssens uit het liedboek van Alice (optekeningen van liedteksten zonder melodie) een keuze van teksten noteerde. Hiervoor onze welgemeende dank!

- De liederen werden door ons in muziekschrift getranskribeerd, met notatie van alle tekststrofen, vervolgens per lied ontleed en veelzijdig geficheerd. We danken de E.Brs. Henri Roobaert en Lucien Geleyn voor hun voortreffelijke, trouwe medewerking. Bij de notatie van de tekststrofen maakten we dankbaar gebruik van het liedboek van de H. Janssens.

- Dit repertoire van Nevele is thans ingelijfd in het Volkslied-Archief Alfons Verbist - Lucy Gelber, in de Muziekafdeling van de Koninklijke Bibliotheek Albert I, Brussel; zie daar de catalogusnummers: Cat. 8429, 8603-8624 en Cat 8738-8746, de bandopnamen, een volledige notatie in muziekschrift, een klassering per nummer en per melodie-aanhef.

¹ (1) Zie verderop het lied: Cat. 8429 "*Het geestelijk kaartspel*".



Alice Van Maldeghem (22 j.), toen ze elke week een nieuw lied van haar "peetje" leerde en de teksten van de liederen met alle strofen noteerde.

- Een vergelijkende studie met de bestaande literatuur, tevens ook met het eigen bestand aan opnamen leidt tot het volgend inzicht: een beperkt aantal liederen leunt aan bij bekende zangwijzen met varianten in melodie en/of tekst; het merendeel van het repertoire blijkt volstrekt nieuwe, d.w.z. onbekende zangstof te zijn; geen enkele letterlijke herhaling van een reeds gepubliceerd lied is in dit repertoire aanwezig. Bemerkingen in verband met de literatuur zijn telkens per lied vermeld.

- Bemerking bij de zinsbouw en de taalvorm van de liedteksten: beschaafde taal en gewesttaal zijn letterlijk volgens de gezongen taal op band genoteerd, tevens ook vergeleken met de tekst in het liedboek van de H. Janssens; dit geldt ook voor sommige gebrekkige zinnen en wellicht verkeerd begrepen uitdrukkingen. Mevr. Van Maldeghem evenwel zingt deze passages zó, niet anders, alhoewel ook zij hun inhoud niet kan uitleggen. Dit feit mogen wij als treffend bewijs aanzien voor de afkomst van het repertoire als echte volkszang uit louter mondelinge overlevering.

De samenstelling van het repertoire kan als volgt kort worden omschreven. August en Alice zingen overwegend in volkseigen trant vertellende liederen, o.m. van liefde en huwelijk, van werk en plezier, van spot en klucht, van situaties en gebeurtenissen in het dagelijkse leven. Zelfs een moordlied enerzijds, en anderzijds een godvruchtig lied ontbreken niet in deze bonte verscheidenheid van onderwerpen. Naast deze volkse liederen bevat het zangrepertoire ook twee romances van aangrijpende zangexpressie. Het zijn liederen van romantische tournure, wars van alle café-chantant en operette.

De zangstijl vertoont de bekoorlijke kenmerken van Vlaamse belcanto-zang zoals u die nog in 't begin van de 20e eeuw in onze gewesten door marktzangers van naam en faam kon horen zingen. Niets ontbreekt: een in brede golven deinende cantilene domineert boven een louter reciterende zangwijze; een uitgesproken tendens manifesteert zich naar geleidelijkheid opstijgen naar het liedslot; rustig de adem laten uitgalmen en opnieuw diep adem scheppen aan de overgang van elkaar opvolgende versregels, dit fysiologisch feit motiveert herhaalde maar geenszins grillige maatwisselingen.

Het repertoire dat Alice van haar overgrootoom August mocht erven, illustreert tevens op sprekende wijze het voor het echte volkslied vrij los verband tussen melodie en tekst. Bemerkt dat de twee naar bedoeling inderdaad extreem afwijkende liederen, nl. het lied van de heilige Godelieve (Cat. 8611) en het moordlied van Huise (Cat. 8603) op een zelfde melodie gezongen zijn. Deze in aanleuning aan de stijl van het Oud-Nederlandse Lied gekoncipieerde en als religieus lied gezongen melodie verliest, geheel en al, haar zoals we durven te vermoeden, oorspronkelijk religieus ethos, en ruilt dit voor een afschrikwekkend verhaal van een brutale moord.

Gelieve hieronder de volledige notatie van het repertoire te vinden: melodie, alle tekststrofen, gebeurlijke toelichting van de optekening, verwijzingen naar resp. zangstof in de bronnenliteratuur. Mededeling van een lied zonder verwijzing in voetnoot betekent dat we noch tekst noch melodie van dit lied konden terugvinden in de bronnenliteratuur, evenmin in onze verzameling in de Koninklijke Bibliotheek Albert I, Brussel. Het tijdschrift "Oostvlaamse Zanten" publiceert met de eerste druk van deze 32 liederen uit Nevele een betekenisvolle bijdrage tot de studie van het Vlaamse Volkslied.

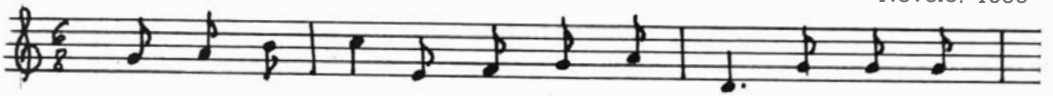
Afkortingen in de verwijzingen naar bronnenliteratuur:

- Bols I: Bols, Jan, *Honderd oude Vlaamse Lieder; met Woorden en Zangwijzen*. Namen, Wesmael-Charlier, 1897.
- Bols II: Idem, *Wereldlijke Volksliederen met de Melodieën, verzameld uit het nagelaten werk*. 2 vols. Commissie van het Oude Lied, Brussel, Schott, 1949; zie 1e vol.
- Callewaert: Callewaert, D., *Lieder en rond Godelieve van Gistel, 18e, 19e en 20e eeuw*. Handelingen van het XXXIIIste Vlaams Filologencongres, Antwerpen, 1981, p. 38; zie ook *Volkskunde*, 82 (1981).
- De Vlaamsche Zanger: *De Vlaamse Zanger, Deel I-VII*. Heers (Limburg), Van Straelen-Coune, 1899-1942.
- De Vuyst: De Vuyst, Julien, *Het Moordlied in de zuidelijke Nederlanden*. 2 vols, Brussel, Aurelia Books, 1976-1977.
- Franken: Franken, Harrie, *Lieder en Dansen uit de Kempen*. Waalre, Stichting Brabants Heem, 1978.
- Hessel: Hessel, Roger, *Het Volkslied in West-Vlaanderen*. Brugge, R. Hessel, 1980.
- Onze verzameling: *Volkslied-Archief Alfons Verbist-Lucy Gelber in de Muziekafdeling van de Koninklijke Bibliotheek Albert I*. Brussel.
- Van Duyse: Van Duyse, Florimond, *Het Oude Nederlandsche Lied*. 4 vols.; 's Gravenhage, Nijhoff, 1900-1908.
- Vankenhove: Vankenhove, Richard en Lepage, Adhémar, *Het Volksleven in het Straatlied*. Gent, Volksdrukkerij, 1932.
- Van Riet: Van Riet, Walther, *Zo de Ouden zongen*. Sint-Gillis-Waas, Drieske-Nijpers, 1983.
- Waeri: Waeri, Karel, *Verzameling der volledige kluchtige en politieke Lieder* door P. Waeri (zoon), Gent, Reep, 1899.
(Karel Waeri, de Gentse "Beranger": ° Gent, 1842, † Gent, 1898).

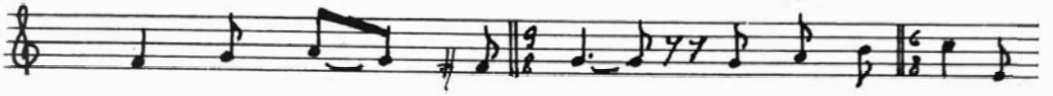
HET LIEVE DORPJE

CAT. 8604

Nevele, 1966



1. In ons al-om be-zoem-de Vlaam-dron Daar ligt een



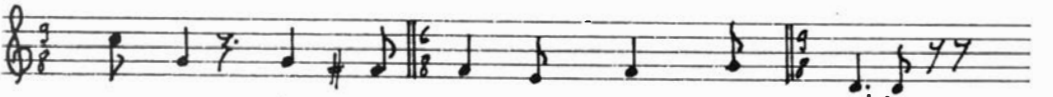
dorp met vrucht-bron georrd. Dit dorps-je mijn ik



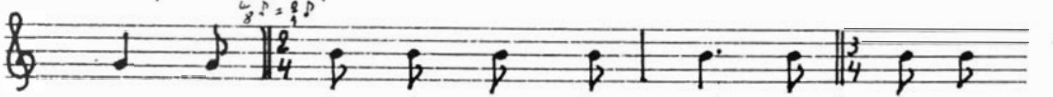
mier als de on-dre Om-dat daar eens mijn



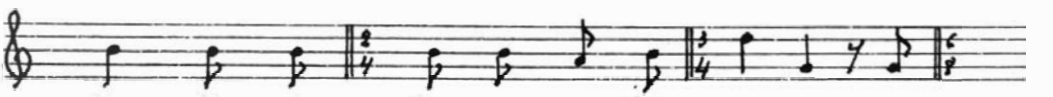
wieg-je stond. Daar ont-ving ik mijn eer-ste



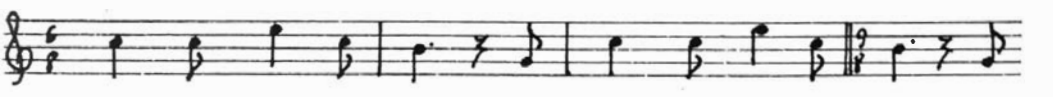
zoe-gen. Jong en teer, van kracht ont-bloot,



Speel-de ik op mijn moe-ders schoot En kom-mer



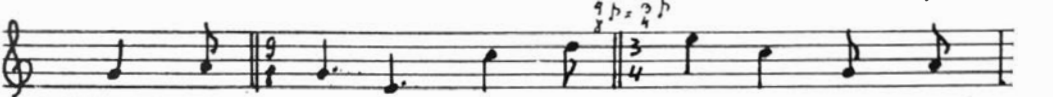
loos loech my 'eer-ste dag-licht te-gen. Daar



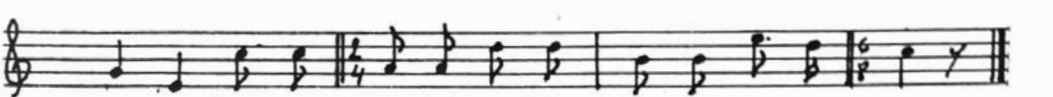
is geen dorp zo schoon Als dat dat ik be-woon Waar



Vlaam-dens zo-rum Reed-zoam wo-ren Waar vruyd en



en-dracht wo-nen. Ied noch stovete kwelt het



har-te Van de-ge-ne die dit lie-ve dorps be-woont.

1. In ons alom beroemde Vlaandren,
 Daar ligt een dorp met vrucht'ren grond.
 Dit dorpje min ik meer als de andre,
 Omdat daar eens mijn wiegje stond.
 Daar ontving ik mijn eerste zorgen;
 Jong en teer, van kracht ontbloot,
 Speelde ik op mijn moeders schoot,
 En kommerloos loech mij 't eerste daglicht tegen.
 Daar is geen dorp zo schoon
 Als dat dat ik bewoon,
 Waar Vlannrens zonen
 Vreedzaam wonen.
 Waar vreugd en eendracht wonen,
 Leed noch smarte
 Kwelt het harte
 Van degene die dit lieve dorp bewoont.
2. Schoon ik was in mijn kinderjaren
 Vroeg blootgesteld aan leed en smart,
 Schoon ik vroeg ramspoed kon ontwaren,
 Dit dorp ligt duurbaar aan mijn hart.
 Schoon ramspoed vroeg mij 't hart doorgriefde,
 Dit plekje grond die mij het leven schonk
 En 't eerste daglicht tegenblonk,
 Schijnt aan mijn hart een vuur van zuv're liefde.
 Daar is geen dorp zo schoon ... (Refr.)
3. Dit dorpje doet mijn boezem blaken
 Als ik deszelfs schoonheid bemerk,
 Waar ik als knaap mij mocht vermaken
 Hier bij ons huisje en ons kerk.
 Weg, stadsgewoel, met al uw pracht en weelde!
 Dit lieve dorpje nederig en rein
 Zal mij steeds altijd duurbaar zijn,
 Waar mij het eenzaam buitenleven nooit verveelde.
 Daar is geen dorp zo schoon ... (Refr.)
4. Dit dorp bekranst met vruchtbaar velden,
 Waar dalen, bos, het veld verrijkt,
 Waar 's landmans vlijt met iever meldde,
 Waar veld en weid' met lauw'ren prijkt:
 Hier wordt de lucht vervuld met blijde zangen,
 Waar 's landmans kroost vruchtbaar werkt en ploegt,
 Gans tevreden en vergenoegd
 Met ziel'rust in het hart, gezondheid op hun wangen.
 Daar is geen dorp zo schoon ... (Refr.)
5. Dit dorpjen heil wil ik bezingen
 Als mijn lieve geboorteland,
 En menig lof mijn borst ontwringen
 Voor mijn dorp en mijn vaderland.
 Ook wanneer ik langs dees vreedzame kusten,
 Door arbeid afgeloofd,
 Mijn levenslamp werd uitgedoofd.
 Wil ik nevens de as mijns vaders rusten.
 Daar is geen dorp zo schoon ... (Refr.)

LAURA

CAT. 8741

Nevele, 1966

1. Door de tra-liën van een ven-ster, Aan den
 zwar-tin kloos-ter-muur, Zat een jon-ge-ling te
 we-nen Op het stil-le nacht-lijk uur. Hij sprak:
 lau-ra, lief-ste vies-din-ne, Waar-om
 scheid-de gij van mij? Maar een stem die sprak vol
 tra-nen: Nooit, nooit, neen nooit of nooit (wordt
 lau-ra, wordt lau-ra u-we bruid.

1. Voor de traliën van een venster,
 Aan den zwarten kloostermuur,
 Zat een jongeling te wenen
 Op het stille nachtelijk uur.
 Hij sprak: Laura, liefste vriendinne,
 Waarom scheidde gij van mij?
 Maar een stem die sprak vol tranen:
 Nooit, nooit, neen nooit of nooit
 Wordt Laura, wordt Laura uwe bruid.

2. Maar toen ik die stem reeds hoorde
 Was mijn hart ervan ontroerd.
 O, verlaat dit treurig klooster
 En kom rusten aan mijn zij.
 En een blanke maagde wezen
 Keek nu door de traliën uit.
 Maar een stem ...
3. Hij sprak: Trouw, mijn liefste Laura,
 Zonder u besta ik niet,
 Want mijn leven is een beke
 Die langs groene doornen vliet.
 'k Vind u meestal in mijn dromen
 En dan schijnt me 't leven zacht.
 Maar een stem ...
4. Maar ik hoorde stille wenen
 In dit eenzaam stille woud:
 Kom, mijn aanbeden Laura,
 Vluchten wij; 't is duistere nacht.
 En een blanke maagde wezen
 Keek nu door de traliën uit.
 Maar een stem ...
5. En een onweer viel aan 't woeden
 In dit eenzaam stille woud.
 En den ruis der noorderwinden
 Trok de bomen uit met kracht.
 Door een bliksemstraal getroffen
 Viel den jongling stervend neer,
 En een stem die riep vol tranen:
 Leef, leef, ja leef, leef!
 Want Laura zal worden uw vrouw.

Deze romance is in de bronnenliteratuur niet opgetekend. Zie evenwel onder onze opnamen Cat. 8865 nogmaals een Laura-lied, een naar inhoud en muzikale structuur afwijkende versie van dit zelfde gezang. Zonder het origineel te kennen beschikken we dus over twee markante varianten van deze romance, gezongen door twee volkszangers van gelijke leeftijd: te Nevele 1966 gezongen door Alice Van Maldeghem, ° 1910: te Duffel 1977 gezongen door Leonore Wouters, ° 1909.

DE BLAUWE KIEL

CAT. 8740

Nevele, 1966

1. Des mor-gens vroeg als mij de klok komt
 wek-ken, Dan spring ik uit mijn bed, ik be-gin met
 speed. Ik kleed mij aan om mijn li-chaam te be-
 dek-ken Met mij-ne kiel, hij staat de werk-man
 goed. Reeds wel-ge-zind be-geef ik mij aan
 't wer-ken, 't Is mij ge-lijk al wat de rijke doet. Mijn
 werk geeft kracht om 't har-te te ver-ster-ken, Dan
 blau-we kiel, hij staat de werk-man goed. Mijn
 werk geeft kracht om 't har-te te ver-ster-ken, Dan
 blau-we kiel, hij staat de werk-man goed.

1. Des morgens vroeg als mij de klok komt wekken,
 Dan spring ik uit mijn bed, 'k begin met spoed.
 Ik kleed mij aan om mijn lichaam te bedekken
 Met mijne kiel, hij staat de werkman goed.
 Reeds welgezind begeef ik mij aan 't werken,
 't Is mij gelijk al wat de rijke doet.
 Mijn werk geeft kracht om 't harte te versterken,
 Den blauwe kiel, hij staat de werkman goed.) (bis)
2. Als werkmanskind ben ik op aard' geboren,
 Mijn zweet alleen verschaft me veel geluk.
 De rijke pracht kan niet m'n hart bekoren,
 Mijn werk alleen verjaagt me tijd en druk.
 Mijn hart is niet verlekkerd op kastelen,
 't Is mij gelijk al wat de rijke doet.
 Mijn werk alleen kan steeds mijn zinnen strelen,
 Den blauwe kiel, hij staat de werkman goed.) (bis)
3. Een werkmanskind is in het lot gevallen.
 Ziet, hij vertrekt met z'n pakje in de hand.
 Hij wordt soldaat en wil hem goed gedragen.
 Van korporaal werd hij terstond sergeant.
 Als officier ziet men hem wederkeren.
 't Is mij gelijk wat lof men hem aandoet.
 Eer hij vertrok droeg hij geen andere kleren.
 Dan enen kiel, hij stond de werkman goed.) (bis)
4. Den blauwe kiel bestaat reeds lange jaren,
 Hij is ook voor geheel het werkgeslacht.
 Men ziet hem door de kunstenaars dragen,
 De kiel verwekt somtijds 'n scherp gedacht.
 Rubens, Van Dijck en vele grote mannen
 Als kunstenaars bekend, uit Belgisch bloed,
 Droegen de kiel met fierheid op hun leden,
 Hoe wel de kiel, hij staat de werkman goed.) (bis)
5. De week is uit. Ik heb mijn loon ontvangen,
 Ik ga naar huis, mijn vrouwtje wacht op mij.
 Ze drukt nen kus zo zoetjes op mijn wangen,
 Geen mens op aard' heeft meer geluk dan wij.
 Nu mag ik ook een smaaklijk pintjen drinken,
 Ik kleed mij aan met beste jas en hoed.
 Des and'rendaags herneem ik weer met vreugde
 Den blauwe kiel, hij staat de werkman goed.) (bis)

Zie in Waeri, p. 27 een andere versie van het lied : variante van tekst op andere melodie gezongen.

Zie ook in De Vlaamse Zanger, 2e deel, pp. 40-41 een variante van het lied in 5 strofen van afwijkende inhoud.

Zie in onze verzameling meer varianten van melodie of van tekst en melodie, o.m. onder de signaturen : Cat. 4537, 4541.

MIJN KLOEFEN

CAT. 8610

Nevele, 1966

1. Toen ik klein was, aan mijn voeten
 Droeg ik grote en zware kloefen. 'k Trok er me- de
 wel-ge-zind Naar de school rap als de
 wind. Kwam de mees-ter mij te straf-fen,
 Ja, dan viel ik zon-der klaf-fen, En om mijn
 straf-fen uit te boe-ten 'k Moest in den hoek al
 op mijn kloef-en.
 deidslot
 'k Ga naar den he-mel op mijn kloef-en.

1. Toen ik klein was, aan mijn voeten
 Droeg ik grote en zware kloefen.
 'k Trok er mede welge-
 zind Naar de school rap als de
 wind. Kwam de meester mij te
 straffen, Ja, dan viel ik
 zonder blaffen, En om mijn
 straffen uit te boeten
 'k Moest in den hoek al op mijn
 kloefen.

2. Op mijn kloefen zal ik dansen
 En daarop nen druppel fransen.
 En zo draaie kik mij rond,
 Zo 'n dans, dat is gezond.
 Ik kan dansen, ik kan zwieren
 Tafel rond, ja met manieren,
 Zo'n dans kan mij verzoeten,
 Want ik ben altijd op mijn kloefen.
3. Op mijn kloefen zal ik vrijen
 En dat zal mijn hart verblijven,
 Want mijn allerliefste Griet
 Ziet naar mijne kloefen niet;
 Maar ziet naar mijne gedachten,
 Naar mijn pijn en naar mijn smarten.
 Komt er ons iemand te ontmoeten,
 Ja, wij zijn altijd op ons kloefen.
4. Op mijn kloefen zal ik trouwen,
 Op mijn kloefen bruiloft hou'en.
 Op mijn kloefen, ik ben 't gewend,
 'k Hên heb het anders niet gekend.
 Komt er een kleine te verschijnen,
 't Zij een dochter of 'n zone,
 Hij zal naar de kerke moeten
 En ik ga mee al op mijn kloefen.
5. Op mijn kloefen zal ik sterven,
 Niemand zal mijn kloefen erven,
 Want ik zal er nog mee gaan
 In de hemel bij Sinte Pieter staan.
 En hij zal er mij ook vragen
 Wat ik altijd heb gedragen.
 Ik zal er naar de hel niet moeten,
 'k Ga naar den hemel op mijn kloefen.

Het lied van de kloefen is een, tot op heden toe, veel, nochtans in vele melodische varianten gezongen lied; zie o.m.

- in Van Riet, pp. 350-351 een slechts lichte variante van tekst, maar sterk afwijkende zangwijze;

- in onze verzameling onder de signaturen Cat. 8407, 8427, 8525. min of meer afwijkende versies van hetzelfde lied.

Alice Van Maldeghem vertelt dat het lied te Nevele gezongen werd; dat haar peetje het lied als oude man leerde.

DE PAPIEREN KLEREN

CAT. 8606

Nevele, 1966

1 Eer-tijds droeg men fraai- e kle-zen, Goe- de en
 deug- de- lij- ke stuks. Nu ziet men veel da- mes,
 he- ren Pron- ken met een ka- len luxe. Weg met
 lijn- waad en met la- ken, Weg met zij- de en
 ka- si- mier! Die nu van zij- ne neus wil
 ma- ken Draagt nu kle- zen van pa- pier. Die nu
 van zij- ne neus wil ma- ken Draagt nu kle- zen
 van pa- pier.

1. Eertijds droeg men fraaie kleren,
 Goede en deugdelijke stuks.
 Nu ziet men veel dames, heren
 Pronken met een kalen luxe.
 Weg met lijnwaad en met laken,
 Weg met zijde en kasimier!
 Die nu van zijne neus wil maken
 Draagt nu kleren van papier.) (bis)

2. Ziet ge daar dat heerken blinken
 Als een pauwsteert in den zon?
 Hij doet zijn sigaarken vinken
 Als den zoon van een baron.
 En den col die 't jonge fiesken
 Draagt met zo nen trotsen zwier,
 Zelfs zijn spanbroek met een biesken,) (bis)
 Dat is alles van papier.
3. Aan die fraai geklede dame
 Die ge daar wandelen ziet,
 Ze zal naar uw winkel komen
 Gaaft ge seffens haar crediet.
 Men zou waarlijk durven zweren
 Ze heeft wel een miljoen of vier,
 Maar haren sjaal en kanten kleren,) (bis)
 't Is al rijkdom van papier.
4. Mijn gebuur, een kaal, flink ventje,
 Was slechts op de wandeling.
 De kostuum van 't flinke ventje,
 Diende elk tot bewondering.
 Maar de regen ging aan 't stromen,
 Nat en zonder kleren schier
 Is onze fils naar huis gekomen,) (bis)
 Hij had kleren van papier.
5. Enen boerenfils van buiten
 Kocht hem in de Gentse stad
 Een gilet met grote ruiten,
 Een fijn hemd en een kravat.
 Maar wat schromelijk ongelukken,
 Op een bal in vol plezier
 Scheurt zijnen gansen boel in stukken) (bis)
 Hij droeg kleren van papier.
6. Konden wij den tijd beleven
 Dat het schrikkelijk krijgskanon,
 Waar de volkeren zo voor beven,
 Zal gemaakt zijn van karton.
 En wij al die domme gekken,
 't Zij piot of grenadier,
 Naar den oorlog zal zien trekken) (bis)
 Met geweren van papier.

DE WERELD BINNEN DUIZEND JAAR

CAT. 8607

Nevele, 1966

1. De we-eld bin-nen dui-zend jaar, Zo ik eens
 heb ge-le-zen, Zal niet meer zijn als nu voor-
 waar, 't Zal on-doe-pe-per we-zen. Al-le zal
 gaan naar wens: Geen e-nen slech-ten
 mens Die zult ge nog ont-wa-ren, 't Zal
 zijn lijk in 't lui-lek-ker-land. En bin-nen
 dui-zend ja-ren Rijdt elk in vi-gi-lant, Rijdt
 elk in vi-gi-lant.

1. De wereld binnen duizend jaar,
 Zo ik eens heb gelezen,
 Zal niet meer zijn als nu voorwaar,
 't Zal andre peper wezen.
 Alles zal gaan naar wens :
 Geen enen slechten mens
 Die zult ge nog ontwaren,
 't Zal zijn lijk in 't luilekkerland.
 En binnen duizend jaren
 Rijdt elk in vigilant. (bis)

2. Den ijs'ren weg in diene tijd
 Is ook al opgebroken.
 Er wordt van al die dommigheid
 Geen woord niet meer gesproken.
 Alles zal rapper gaan
 Met schieten of met slaan,
 En gaat men op de lappen
 Met den obal trekt men d'rop uit.
 En waar men af wil stappen,
 Pardaf! ge springt eruit. (bis)
3. Binnen duizend jaar zal ied're man
 Zijn vrouw oprecht beminnen,
 En niet meer spelen den galant
 Bij andere vriendinnen.
 En 't wijf van haren kant
 Met 't schoonste van haar hand,
 Als enen haan komt kraaien,
 Geeft hem nen slag in zijn gezicht
 Dat zijnen kop zal draaien;
 En dat is ook haar plicht. (bis)
4. Binnen duizend jaar zal 't wijf ook niet meer
 Die zotte kleren dragen
 En hele dagen bij haar man
 Ook zitten ziegezagen
 Voor een nieuwen japon,
 Ne groteren chignon,
 Ne nieuwen hoed mee pluimen,
 Een grote borst in heur korset,
 Om and're te doen pruimen
 En wandelt gij daarmee. (bis)
5. Den bakker ook in dienen tijd
 Zal 't brood zo niet meer nijpen,
 Den mulder ook van zijnen kant
 Zo diepe niet meer grijpen.
 En ook den herbergier
 Geen water meer in zijn bier,
 Geen schorsen op de schoenen.
 Alles zal goed en zuiver zijn,
 Geen appels voor citroenen,
 Geen water in den wijn. (bis)
6. Van oorlog in dienen tijd
 Die hoort men niet meer spreken,
 Want men zal al met ene keer
 De fort en af zien breken.
 Er komt er ruzie op de hand
 In 't een of 't ander land,
 De koning zelf zal vechten
 Met zijnen vijand totter dood
 Zonder soldaat of knechten.
 't Verlies en is dan niet groot. (bis)
7. De mensen ook in dienen tijd
 Zullen veel langer leven,
 Want apotheker of dokter
 Zal niemand meer vergeven.
 En ied'ren advokaat
 Als hij voor iemand praat,
 Zal zo voor 't welzijn klappen
 Dat ied'ren mens op zijn gemak
 Mag bij zijn vrouwken slapen
 In plaats van in den bak. (bis)
8. Ik heb u nu daarover omtrent
 De toekomst voorgedragen,
 En zijt gij daar niet mee content
 Kom het mij later vragen.
 Meer weet ik nu toch niet,
 En dezen die mijn lied
 Beknibbelen of verachten
 of durven zeggen : 't en is niet waar,
 Die zullen moeten wachten
 Tot binnen duizend jaar. (bis)

Zie in Waeri, p. 214 een volledige optekening van het lied met 11 strofen : min of meer gelijk van inhoud, melodisch een variante van zekere gelijkenis.

EEN POESELS MEISJE

CAT. 8620

Nevele, 1966



1. Een Poesels meisken klaagde En zuchtte dag en nacht; Waarop haar moeder vraagde De oorzaak van haar klacht. Spreek, dochter lief, Zeg mij wat er u schilt, Kwelt 'r u een ziekte, Zegt mij wat dat gij wilt. Ik zal u alle medecijn Om 't helpen al uw pijn. Om 't helpen al uw pijn. Ach, moeder lief, 't Moe nog iets anders zijn.

1. Een Poesels meisken klaagde
En zuchtte dag en nacht,
Waarop haar moeder vraagde
De oorzaak van haar klacht.
Spreek, dochter lief,
Zeg mij wat er u schilt,
Kwelt 'r u een ziekte,
Zegt mij wat dat gij wilt.
Ik zal u alle medecijn
Om 't helpen al uw pijn. (bis)
Ach, Moeder lief,
't Moe nog iets anders zijn.

2. Dochter, zijt gij genegen
Om schoon gekleed te zij?
Gij moogt de mode dragen
In zijde of in satijn.
Kies u vrij nen hoed
En enen kardinaal,
En een mantel van laken
Die u wel passen zal.
Kies er nu uit en wil beraân,
Laat al uw droefheid staan. (bis)
Ach, moeder lief,
't En sta mij al niet aan.
3. Dochter, zijt gij genegen
Om in een convent te gaan,
In d'eenzaamheid te leven,
Dan ben ik ook content.
Of wilt gij
In een klooster gaan
En als religieuze
Al voor de traliën staan,
Dan wordt ge non of een begijn
En staak nu al uw pijn. (bis)
Ach, moeder lief,
't Moe nog iets anders zijn.
4. Wel, heb ik 't dan geraden:
Is misschien uwen rouw
Met minzaamheid beladen,
Om te worden een vrouw?
Wel, wist gij dan
Van een getrouwe vriend
Met wien gij in vertrouwen leeft,
Dien gij oprecht bemint?
En hebt gij in alle druk of pijn
Liever getrouwd te zijn? (bis)
Moeder,
Ik wil geen ander medecijn.
5. Wel, dochter, wil dan sparen
En vrees voor genen rouw,
Al van mijn twintig jaren
Die werd ik ook ene vrouw.
'k Heb mijne man
Altijd gerespecteerd,
En met minzaamheid
Werd ik van hem geërd.
Ach, moeder lief,
En wees voor geen getraan,
Alles wordt nagedaan (bis)
Ach, liefste moeder,
't Wordt mij toegestaan.

ACHTTIEN JAAR

CAT. 8612

Nevele, 1966

1. Wel, moe-der, het is van-dag den dag Dat ik ben
 acht-tien ja-ren. Ik heb-be de stou-tig-huid
 van te vra-gen, Of e-kek zou mo-gen pa-ren.

2. Wel, doch-ter, gij hebt er zo-ve-le van doen. 't Is
 kwaad om u wijs te ma-ken. Gij hebt van-
 doen kou-sen en schoen, Al-le mo-de-fat-
 soen, En stof-fen fijn en la-ken.

1. "Wel, moeder, het is vandaag den dag
 Dat ik ben achttien jaren.
 Ik hebbe de stoutigheid van te vragen,
 Of ekik zou mogen paren."
2. "Wel, dochter, gij hebt er zovele vandoen!
 't Is kwaad om u wijs te maken.
 Gij hebt vandoen kousen en schoen,
 Alle modefatsoen,
 En stoffen fijn en laken."

3. "Wel, moeder, ik en heb er zoveel niet vandoen :
Ik kan wel naaien en spinnen.
Dat manneke dat daar zit op 't dak
Op zijn gemak
Zal mij den kost wel winnen."
4. "Wel, dochter, als ge trouwen wilt,
Trouwt Hendrik met zijn schijven.
Hij heeft contant al in zijn hand
In d'avandant,
Om nering te bedrijven."
5. "Wel, moeder, den dienen en wille kik niet,
Al had hij wel duizend gulden.
Ik wil een jongen zelf,
Verstade gij mij wel,
Al had hij zijn gat vol schulden."
6. Hij die dit liedeken heeft gedicht
Is ook nen fraaien kerel.
Hij heette Pier Claeys, uit 't Land van Waas,
Te Sinte Niklaais,
En hij ziet er de meiskes geren.



Alice Van Maldeghem (echtg. Gaston Verbouwen) (52 j.), toen ze, 4 jaar later: 1966, een repertoire van 32 liederen met alle strofen vrij uit het geheugen op band zong.

VAN MIETJEN

CAT. 8618

Nevele, 1966

1. Daar ge-beu-ren vie-ze toe-ren Bij de jonk-heid
in ons land, Prin-ci-paal on-der de boe-ren.
Me dacht Jan had veel ver-stand. 's Zon-dags
ging hij naar 't lof Bij Mie-tjen op het hof, En hij
sprak: "Ik heb van u ver-staan dat gij gaat
trou-wen gaan."

1. Daar gebeuren vieze toeren
 Bij de jonkheid in ons land,
 Principaal onder de boeren.
 Me dacht Jan had veel verstand.
 's Zondags ging hij naar 't lof
 Bij Mietjen op het hof,
 En hij sprak:
 "Ik heb van u verstaan
 Dat gij gaat trouwen gaan."
2. "Jan, gij moogt het toch wel weten,
 'k Heb gevonden mijn gerief.
 Al dat ik u heb vergeten,
 'k Heb sedert lang een ander lief.
 Zondag zijn wij gereed
 Om te kopen een trouwkleed.
 Dan zullen wij leven in den trouw
 Als ware man en vrouw."

3. "Mietjen, zijn dat die schone beloften,
Den eed die gij mij hebt gedaan :
Dat ge me nooit en zoudt verlaten ?
Maar nu heb ik er gestaan.
Overdenk uw woorden wel,
Want de duivel uit de hel,
Die wens ik voor uwen man,
Als gij gaat trouwen gaan."
4. Jan die heeft al aan zijn vrienden
Die zaak uiteengeleid.
Mietjen die zal haar welbevinden,
Van den nacht wordt ze gevrijd.
Zij kreeg ne caessant,
Nen zwarten uit een ander land.
Moesten zulke soldaten naar Rusland gaan,
Den oorlog ware gedaan.
5. 's Nachts als ieder lag te slapen
In het schijnen van de maan,
Jan is op de leer gekropen,
Door het venster ingegaan.
Den duivel maakt gerucht,
Ieder die nam de vlucht.
Baas en bazinne gingen ook van kant,
Het meiske bleef in pand.
6. Mietjen had van schrik zijn deur gesloten,
Maar den duivel speelde mis,
Met geweld kreeg z' hij toch open :
"k Geloof dat hier dat meiske is!"
Hij sprak op t zelfde pas
Dat hij den duivel was.
"Ge moet met mij naar d'hel toe gaan,
Uw trouwen is gedaan."
7. Mietjen die sprak vol droeve woorden :
"k En heb toch nooit geen kwaad gedaan.
Aan den jonkman heb ik gezworen
Dat ik met hem zou trouwen gaan."
"Het is voor uw vals gemoed
Dat ik u halen moet.
Maar neemt ge Jan voor uwen man,
Mijn macht die is gedaan."
8. Mietjen bedankte met behagen
Den duivel zo menige keer.
Van 't hellepijn was zij ontslagen,
Maar nu wacht zij niet langer meer.
"Komt algauw, mijn lieve Jan,
Dat wij toch trouwen gaan.
Want komt den duivel nog ne keer,
'k Krijg geen pardon niet meer."
9. Kort daarna ging Mietjen trouwen,
G'heel de zake wierd verteld.
Mietjen die zal het lang onthouwen
Dat Jan den duivel had gespeeld.
Dochterkes, voorziet u wel,
Trouwen is geen kinderspel.
Want als ge doet nen vals en eed,) (bis)
Den duivel staat gereed.

HOE GELUKKIG IS DE BEDDE

CAT. 8617

Nevele, 1966

1. Hoe ge-luk-kig is de bed-de Dat ze zo-vel
 vrij-ers vindt! 'k Ben er voor-waar wel twee-maal
 net-ter, Daar in is nie-mand die mij mint.
 'k Ben de schoon-ste die men kan vin-den, 'k
 heb een hert dat nie-mand^m kent, 'k heb een
 hert maar geen be-min-den, Leg mij waar-toe
 dient dat dan? 'k heb een hert maar geen be-
 min-den, Leg mij waartoe dient dat dan?

1. Hoe gelukkig is de bedde
 Dat ze zoveel vrijers vindt!
 'k Ben er voorwaar wel tweemaal netter,
 Daar 'n is niemand die mij mint.
 'k Ben de schoonste die men kan vinden,
 Ik heb een hert dat niemand en kent.
 Ik heb een hert maar geen beminden,) (bis)
 Zeg mij waartoe dient dat dan?

2. 'k Zag lest in de groene weiden
 Vele meiskes los van zin
 Met malkand'ren zich verblijden
 Over het zoet genot der min,
 Wijl den min mij 't hart doorgriefde,
 'k Droom er g'hele nachten van.
 Ik heb een hert maar geen geliefde,
 Zeg mij waartoe dient dat dan?) (bis)
3. Is het kermis bij ons buren
 Of danst men in 't Rode Kruis,
 Elke jonkman na tien uren
 Leidde zijn zoetelief naar huis.
 En als zij reeds lange weg zijn,
 Denk ik op Pier en dan op Jan.
 Altijd denken en alleen zijn,
 Zeg mij waartoe dient dat dan?) (bis)
4. Jan die is voor mij geboren,
 't Is een man naar mijne hand.
 Pier die kan ook mijn hart bekoren,
 Hij is begaafd met veel verstand.
 En zo droom ik g'hele weken
 Eens van Pier en dan van Jan.
 Maar geen van beiden komt mij spreken,
 Zeg mij waartoe dient dat dan?) (bis)
5. Als ik ga op mijn slaapkamer,
 Waar mijn spiegelruitje staat,
 Mijn hart die klopt als enen hamer,
 Als ik mijn schoonheid bezag.
 Als ik bezie mijn hart en wangen,
 'k Ben de schoonste die men vinden kan.
 Altijd zoeken en niet vangen,
 Zeg mij waartoe dient dat dan?) (bis)
6. 't Huwelijk is een zoet wezen,
 't Is een hemel zegt elkeen.
 En ik ben nu al driemaal zeven
 En nog blijf ik gans alleen.
 Ach, wie kan mijn smeert beschrijven,
 'k Droom er g'hele nachten van.
 Eeuwig jongedochter blijven,
 Zeg me waartoe dient dat dan?) (bis)

HEEFT IEDERE MENS GEEN FOUT

CAT. 8619

Nevele, 1966

1. Heeft ie-dien mens op de we-zeld geen fout, Maar
 d'een is veel gro-ter of d'an-der om dra-gen? 'k Ben
 vijf-tig jaar jon-ge doch-ter en nog niet ge-
 trouwd. Maar ik moet met recht o-ver
 kla-gen. En in mijn jonk-heid hield ik met
 ie-dre den spot; Al wie mij zijn lief-de kwam
 kla-gen. Al la-chen-de sprak ik: wel, vriend,ge zijt
 zot, Zo'n man kan mijn hart niet be-ha-gen.

1. Heeft ieder mens op de wereld geen fout,
 Maar d'een is veel groter of d'ander om dragen?
 'k Ben vijftig jaar jongedochter en nog niet getrouwd,
 Maar ik moet met recht over klagen.
 En in mijn jonkheid hield ik met ieder den spot,
 Al wie mij zijn liefde kwam klagen.
 Al lachende sprak ik: wel, vriend, ge zijt zot,
 Zo'n man kan mijn hart niet behagen.

2. 'k Heb de keur van wel twintig vrijers gehad,
Maar geen een die mijn hart kon bekoren.
Met al hun listen, ik was voor hen te glad,
Ze deden al moeite verloren.
Mijnen eersten vrijer had ne rotte kop,
Ene valse kalot moest hij dragen.
Al lachende ...
3. Den tweeden, nen schelen, ne leurder mee zand,
Geschonden van de zwarte pokken,
'n sinte-markoen, ene bloem van ons land,
Kwam stillekens af op zijn zokken.
Hij had er gespaard nog ene goeië pot,
Waarmee hij den trouw mij kwam vragen.
Al lachende ...
4. Den derden dat was ene kromme scharesliep
Met zeer ogen en lopende oren.
Hij sprak mij aan: ach, engelken lief,
Wil toch mijne liefde aanhoren.
'k Bemien u zo teder, wat hemels genot,
En 'k kom om het jawoord te vragen.
Al lachende ...
5. Den vierden dat was ene lepelegiet.
Dien heb ik ook van mijn deur afgewezen.
Een charlatan die aan mijn deurken ook riep:
Ik kan alle kwalen genezen!
Ook een lapper van pannen en pot
Die komt mij de liefde te klagen.
Ik sprak hem aan: Wel, vriend, ge zijt zot,
Zo 'ne man kan mijn hart niet behagen.
6. Maar nu zit ik in de sint-anne-schrapaai,
Kost ik nu maar getrouwd g'raken.
Nu houden de jonkmans mij ook op den draai,
Ik kan nu geen noten meer kraken.
Al had ik nu nog mijn hartjen vol min,
Niemand komt ten trouw mij nog vragen.
Al lachende zeggen zij: 't is ene zottin,
Ze kan gene man meer verdragen.

PIERLALA

CAT. 8615

Nevele, 1966

1. Een keur-der, ver en bij ge-kend Om zijn wel-
 spre-kend-heid, Was met Piers Zwar-te Mie con-
 tent. 't En was geen aar-dig-heid. Hij had zijn
 dienst-meid bij de hand, Hij was er al-tijd bij op
 't land. 't Was lief, zei Pier-la-la-sa-sa. 't Was
 lief, zei Pier-la-la.

1. Een keurder, ver en bij gekend
 Om zijn welsprekendheid,
 Was met Piers Zwarte Mie content.
 't En was geen aardigheid.
 Hij had zijn dienstmeid bij de hand,
 Hij was er altijd bij op 't land.
 't Was lief, zei Pierlala sasa,
 't Was lief, zei Pierlala.
2. Pier deed zijn Zwarte werken gaan
 Bij Mielken op het land.
 Hij dacht: als 't spel hier nu kan slaan,
 't Is goed op onze kant.
 Ik en Marie zijn uit de pijn,
 Daar zullen veel goe beetjes zijn.
 Als 't lukt, zei Pierlala sasa,
 Als 't lukt, zei Pierlala.

3. De Zwarte, blij en welgesteld
 En stijf van hovaardij,
 Sprak werkend van Emiel op 't veld,
 't Was toch haast iets voor mij.
 'k En vrees voor geen verdriet of pijn,
 'k Zal toch welhaast boerinne zijn.
 En groot, zei Pierlala sasa,
 En groot, zei Pierlala.
4. Emerense, kind, sprak valse Pier,
 Let op wat dat ge doet.
 Slaat 't mee, 't en is hier geen klein bier,
 We zijn d'r uit voorgoed.
 Den kaffee zal gesuikerd zijn
 En druppels beter nog of wijn.
 't Ware vet, zei Pierlala sasa,
 't Ware vet, zei Pierlala.
5. Vijndomme, Pier was welgezind,
 Zo lang dat hij niet wist
 Dat Miel zijn dienstmeid had bemind,
 Den duts was ver gemist.
 Maar als hij 't spel kreeg in de mot,
 Zijn grote blijdschap was kapot.
 'k Geloof 't, zei Pierlala sasa,
 'k Geloof 't, zei Pierlala.
6. Vijndomme, Pier, wat nu gedaan?
 Hoort nu wat er gebeurd'.
 Miels dienstmeid zal gestempeld gaan,
 Uw Zwarte is afgekeurd.
 En ziet die grote lollepot
 Schijnt eind'lijk ook ne keer in 't kot.
 't Is best, zei Pierlala sasa,
 't Is best, zei Pierlala.
7. Ons Pierke zit nu in den zak,
 't Weet niet meer waar naartoe.
 't Loopt overal, maar 't is nen kak,
 Men is zijn prullen moe.
 Hij is vervalst in ziel en lijf
 En niemand wilt uit hem een wijf.
 Bravo, zei Pierlala sasa,
 Bravo, zei Pierlala.

Toelichting door Alice Van Maldeghem :

- De keurder in dit lied was een man van Vosselare met name Emiel Van Vinkt.
- Pier was veldwachter en had een dochter Emerance, in het lied "Zwarte Mie" genoemd.

Melodie en refrein van het lied zijn geïnspireerd door het alom gekende Pierlala-lied. Zie in Bols II, p. 88 (nr. 451) een Pierlala-lied met andere melodie en andere tekst in 7 strofen.

Zie ook in Vankenhove, p. 9 een variante van tekst en melodie die volgens Vankenhove de meest bekende stroof en melodie van het lied zijn.

Zie in de Vlaamse Zanger: in 1e deel, pp. 167-170 twee volgens tekst afwijkende versies, de ene op een melodische variante gezongen, de andere op een volstrekt andere melodie; in 2e deel, pp. 154-157 en 7e deel, pp. 80-83 aan onderhavige optekening sterk gelijkende varianten.

Zie in Hessel: p. 249 (nr. 108) een lied met slechts 4 strofen dat wel lichte gelijkenis van tekst vertoont, maar op een andere melodie gezongen wordt; p. 251 (nr. 109) een variante van tekst in 4 strofen zonder notatie van de melodie.

HET GEESTELIJK KAARTSPEL

CAT. 8429

Nevele, 1966

1. Een Duit-se sol-daat, heel kloek, kwam in de
 kerk zon-der ver-dui-ken, In plaat-se van een
 ker-ke-boek, Een gans spel kaar-ten te ge-brui-ken.
 Het welk kwam te mis-ha-gen Aan d'o-ver-he-don;
 want Men kwam hem o-ver-dra-gen Zelfs aan
 zijn sergeant, Ja zelfs aan zij-ne ma-joor. De
 sol-daat werd ge-zoe-pen. Men sprak hem aan, men
 sprak hem aan, Of hij dat vreemds wel zou ver-
 staan. Men sprak hem aan, men sprak hem
 aan, Of hij dat vreemds wel zou ver-staan.

1. Een Duitse soldaat, heel flink,
 Kwam in de kerk zonder verduiken,
 In plaatse van een kerkboek,
 Een gans spel kaarten te gebruiken.
 Het welk kwam te mishagen
 Aan d'overheden, want
 Men kwam hem overdragen
 Zelfs aan zijn sergeant,
 Ja zelfs aan zijne majoor,
 De soldaat werd geroepen.
 Men sprak hem aan, men sprak hem aan,
 of hij dat vreemds wel zou verstaan.) (bis)
2. Den soldaat hem ziende in staat,
 Sprak : Mijnheer Majoor, let op mijn woorden.
 Gij weet, een arme soldaat,
 Die op twee dagen trekt negen oordjes,
 Proper en net wil lopen,
 Met 't geld van zijnen pree
 Geen kerkeboek kan kopen,
 Draag ik mijn kaarten mee
 Als ik ter kerke ga.
 De majoor sprak metenen :
 Zeg mij met spoed, zeg mij met spoed,
 Wat gij in de kerke met de kaart doet.) (bis)
3. De soldaat hem ziende in nood
 Legt de kaart op de tafel open.
 En nadat hij klein en groot
 Een weinig had overlopen,
 Als hij wat had gekeken,
 Hij zei : Meneer Majoor,
 De kaart met één teken
 Stel ik mij vaste voor
 Dat er is enen God
 Eén doopsel en één Kerke,
 Eén waar gelof, één waar gelof) (bis)
 Die van mij de doling berooft.
4. De kaart tweeë van 's gelijk,
 Dat God de Zoon heeft twee naturen.
 De Heilige Drievuldigheid
 Komt men in de kaart drie bespeuren.
 De viere zonder twisten
 Tonen mij klaar naar wens
 De vier evangelisten
 En de uitersten des mens :
 De dood, oordeel en hel,
 En de hemelse glorie,
 Waardoor ik peins, waardoor ik peins) (bis)
 Op de lan'durige eeuwigheid.

5. De kaart vijf toont mij meer :
 Het zijn de vijf bloedige wonden
 Die den Heer Jesu, onzen Heer,
 Ontvangen heeft al voor ons zonden.
 De zesde met behagen
 Mij klaar te kennen geeft,
 Hoe dat God op zes dagen
 Alles geschapen heeft :
 Hemel en aarde en zee,
 De sterren, zon en mane,
 De mens voorwaar, de mens voorwaar) (bis)
 Met alles wat er leeft op dees aard.
6. Als ik de waarheid zeggen mag,
 Dan denk ik op de kaart zeven :
 Het is de zevenste dag,
 Een zondag ons van God gegeven
 Tot rust om Hem te dienen.
 Als ik de achte beschouw,
 Dan valt mij in de zinnen :
 De ark of de gebouw
 Waarin dat Noë was
 Met zonen, vrouw en kinders.
 't Getal van acht, 't getal van acht,) (bis)
 Eer dat de zondvloed ons versmacht.
7. De kaart negen toont mij rein :
 Het zijn de negen vreemde zonden,
 Ook tien melaatsen die er zijn
 Tot de negen ondankbare wonden.
 De tien stelt mij voor ogen
 De tien geboden straks
 Die 't Heilig Schrift komt tonen
 En God aan Mozes gaf.
 Dan denk ik nog daarbij
 Op de tien schrikbaar plagen
 Die God ons zond, die God ons zond,) (bis)
 Eer Farao in de Rode Zee verslond.
8. De zotten van geheel het spel
 Tonen mij aan de lasteraren
 Die eens als duivels uit de hel
 Bij onze Zaligmaker waren
 Wanneer Hij werd gevangen.
 De vier vrouwen bekend
 Tonen mij met verlangen,
 Hoe ieder element :
 Oorlog, vuur en wind,
 Ons houden in het leven,
 Om ons gelijk, om ons gelijk,) (bis)
 Allen te brengen in het hemelrijk.

9. De vier heren en azen schoon
 Tonen mij 't Heilig Kruis verheven,
 Waaraan dat God zijn een'ge Zoon
 Zijn leven kwam ten beste geven.
 De koekens hoog bepereld,
 Die schouw ik in 't gemoed :
 Hoe Jezus voor de wereld
 Vergoten heeft zijn bloed.
 Als ik de pijken zie,
 Dan denk ik op de lancie
 Waarmee gewis, waarmee gewis,) (bis)
 Jezus'zijde doorsteken is.
10. De kaarten van geheel het spel
 Tot tweeënvijftig wel bekeken :
 Iets waaruit ik mij vorenstel
 Dat er zijn tweeënvijftig weken.
 'k Kan twalef kaarten tellen,
 Geschilderd grof en fijn :
 Ik laat mij vorenstellen
 Dat er in 't g'heel jaar zijn
 Twaalf maanden juist.
 Zodat mijn kaart kan dienen
 Voor almanak, voor almanak,) (bis)
 Bijbel en kerkboek in den zak.

Zie in Bols I, pp. 109-116 (nr. 50) een volledige optekening van het lied, begeleid door de mededeling van 12 strofen.

Zie ook in De Vlaamse Zanger, 2e deel, pp. 196-199 een optekening van hetzelfde lied in 12 strofen, met onbeduidende varianten van tekst en melodie.

De melodie door Alice Van Maldeghem gezongen wijkt ten sterkste af van deze optekeningen, is soms nochtans als variante van hetzelfde lied te herkennen. De optekening van de tekst in haar liedboek is beperkt tot 10 tekststrofen : de tekst van de 9e en 10e stroof bij Bols is versmolten tot stroof 9; het vers dat Bols onder stroof 11 mededeelt, ontbreekt in het liedboek.

Zie verdere varianten van het lied in onze verzameling onder de signaturen : Cat. 5565, 7499.

SINT-PIETERSVUUR

CAT. 8609

Nevele, 1966

1. Die nog houdt van ple-zie-ren, Jongens, ziet wat ge doet. Al hadt ge goe' ma-nie-ren, 't En is niet al-tijd goed. De we-reld is ver-sle-ten Ge-lijk-nen ou-den schoen, 't Is bes-te die men we-ten, Die noemt men nog ka-poen. Jonge gas-ten, wil op-pas-ten, Die nog hou-den van ple-zie: Maak ple-zie-ren en met ma-nie-ren, Maar nooit geen sint-pie-ters-vier!

1. Die nog houdt van plezieren,
 Jongens, ziet wat ge doet.
 Al hadt ge goe' manieren,
 't En is niet altijd goed.
 De wereld is versleten
 Gelijk nen ouden schoen,
 De beste die men weten,
 Die noemt men nog kapoen.
 Jonge gasten, wilt oppasten,
 Die nog houden van plezier:
 Maak plezieren en met manieren,
 Maar nooit geen sint-pietersvier!

2. 't Is schrikkelijk om peinzen
 Hoe dat den haat en nijd
 Bestaat onder de mensen
 In dezen goeden tijd.
 Al hadt ge maar doen branden
 Een klein sint-pietersvier,
 Men gaf u rap in de handen
 Van den heer brigadier.
 Om de zaken klaar te maken
 Van wat bussels schallenhout,
 Komt men spreken drie, vier weken
 met de burgerlijke overheid.

3. Een ieder zei : 't is schande
Van al dat schallemhout
Nutteloos te verbranden,
Ook 't was onozelheid.
maar wat kon het schillen
Aan boer of eigenaar.
't Is precies dat ze willen
Ons brengen in bezwaar.
Maar, jandore, moed verloren
Geven we daarom nog niet,
Die proceskes dat zijn leskes
Voor het volk, en anders niet.
4. Ieder kost overleggen
Wat plezier dat 't daar was,
Het was om zo te zeggen
Alsof 't er kermis was.
Men ontstak daar een vuurken
Van dorens roze stro,
Dat was een waar plezierken,
De vlamme die was groot.
Jonge en oude, zelfs getrouwde
Waren daar in vol plezier,
't Was daar zingen, dansen, springen
Rondom dat sint-pietersvier.
5. 't Was nog maar elf uren
Als alles was verbrand,
En men kon niet meer vieren
Of men moest op den gang.
Dat vuur zo laten liggen,
Dat kost nu toch niet zijn,
En men begon te zeggen :
Daar moet nog schalmhout zijn.
Rondgelopen met g'heel hopen,
't Een langst hier, 't ander langst daar,
En gekomen zonder schromen
Waar dat men schalmhout vond staan.
6. Den enen nam er zeven
Een ander nam er tien,
Daar was er een die negen
Voor een vracht had aanzien.
Een nam er zeventiene
In enen string geknoopt
Die daar was om te ziene,
't Was curieus en goedkoop.
En al zingend en al springend
Trok elk met zijn vrachtjen voort,
Wat plezierken voor ons vierken
Dat weerom kon branden voort.
7. Terug bij 't vuur gekomen
Hebben zij hun vracht hout
Van hun schouders genomen
En daar in 't gras geleid.
De vierstekers, tevreden,
Hebben zonder uitstel
Wat bussels aangesmeten,
't Brandde erger als in de hel.
Niets mankeerde, alles floreerde,
Alles ging naar wil en wens :
Het vuur brandde dat het laaide
Boven de hoogste bomen, mens !
8. Maar van dat hout te dragen
Ieder had fel gezweet.
En men begon te klagen
Van den dorst die men leed.
Hier moet jenever komen
In onze sociëteit.
Ik heb voor mij genomen,
Sprak een jongen van tijd,
Laat ons geven dien hier wezen
Elk een centjen of vijftien.
Vijftien centjes is een kleintjen
En we zullen kortaf zien.
9. Straks overeengekomen
Een jongen drie of vier
Zijn om den drank gelopen
Naar een huis van plezier.
In de herberg zonder name
Die iedereen weet staan,
Zijn die jongens te samen
Met den drank weggegaan.
't Was daar schenken, 't was daar drinken,
Maar als ieder was voldaan
Zei men zachtjes : goede nachtjes,
En men is naar huis gegaan.

10. 's Anderendaags Jan en Belle
Die iets hadden bespeurd,
Gaan overal vertellen
Wat er daar was gebeurd.
Dat praten en dat razen
Verandert die zake schier
In grote euvel daden
In plaats van in plezier.
Een koehouwer sprak een brouwer :
Laat ons maken een proces
Op de mannen die verbrandden
Al ons hout dat stond in 't gras.
11. 's Anderendaags brouwer Meester
En pachter Van den Dries
Zijn bij den burgemeester
Gaan klagen hun advies.
Zij komen hem aanspreken :
Meneer, dat is een schand' !
Ge moet die mannen wreken,
Ze hên al ons hout verbrand.
't Is een schande alzo te verbranden
Honderdvijftig bussels hout,
Sprak den brouwer, den koehouwer
Zei : 'k ben er twee kerren kwijt.
12. Menheer de burgemeester,
Als oversten der wet,
Heeft voor den brouwer Meester
Het proces opgezet.
'k Zal die mannekes leren,
Sprak hij met goed fatsoen,
Dat zij op and're keren
Dat niet meer zullen doen.
'k Zal hun zetten voor hun pretten
Enen bril op hunnen neus,
Dat ze zullen zulke prullen
Vluchten en zullen worden serieus.
13. 't Is waar, men moet het zeggen,
Gij hebt het volle recht
Van op ons neus te zetten
Een brilken zozeged
Van vijf franken de boete.
De onkosten van 't proces
Dat wij betalen moeten,
't Is dat, dat dierheid is.
Maar wij lachen g'hele dagen
Staat ons naam nog op 't papier,
't Is te hopen, met te doppen,
Zal hij uitgevaagd zijn hier.
14. Den dichter van dees kluchte,
Ook een jongen van tijd,
Is nu met dees geruchte
Van het prison bevrijd.
De rechtbank heeft verwezen,
Het proces is gedaan.
Met zijn centen te geven
Heeft men geheel voldaan.
Hij zal leren van de heren
Ook een liedjen van het vier
Dat ze zullen zulke prullen
Later aanzien als plezier.

(vervolgt)

Lucy GELBER

Dit lied handelt over een gebeurtenis te Merendree dat aanleiding gaf tot een proces. Schalmhout zijn de bussels van gedroogde takken na het snoeien van de haag, waarmee de boeren in de winter de kachel stoken.

LUIDRUCHTIGE PUBLIEKE AFKEURING VAN DE PASTOOR VAN ZEVEERGEM IN 1733

In 1733 deed zich op het vredige dorpje Zeveergem een gebeurtenis voor die ook voor volkskundigen een interessant aspekt vertoont. Uit het verloop ervan blijkt immers duidelijk hoe sommige dorpsbewoners, in het openbaar en in groep, hun afkeuring manifesteren tegenover hun pastoor met een luidruchtige optocht met muziek en geschreeuw. Het is dus een scharminkeling, een vorm van volksgericht, waarbij zekere handelingen of personen, in dit geval de dorpsheer, worden afgekeurd.

Deze charivari¹ komt hier, zoals dat meestal het geval is, niet in zuivere vorm voor. Er zijn allerlei factoren bij betrokken en die zijn ons niet alle steeds even duidelijk. De hele zaak leidde tot een gerechtelijke "*informatie preparatoire*" gehouden voor het Leenhof van St.-Pieters bij Gent, waarvan het dorp afhing. De getuigenverhoren, die bewaard zijn gebleven², leidden tot een proces, waarvan ook het vonnis, de "*sententie*", tot ons is gekomen³. Het is dank zij deze informatie dat we de zaak tot op zekere hoogte kunnen reconstrueren.

De kerkklok moet weg voor herstelling

Kort vóór Allerheiligen 1733 kondigde de pastoor op de preekstoel aan dat de klok van de kerk dringend aan herstelling toe was. Naar een getuige zich later herinnert sprak hij "*soo wel in de vroegh misse als hooghmissen*" zijn parochianen als volgt toe :

Beminde parochianen,

Daer is apparentie datter ongerief aen de clocke saude commen, tsij van bersten ofte andersints.

Ick recommendere ulieden op den feestdach van alder heyligen ende alder sielen dach niet veel te luijden⁴, om datter gheen ongemack en saude voorvallen. Ick verstaen dat sijne eerweerdicheit den heere prelaet van sinte pieters daer in sal doen versien...".

1. Zie M. Jacobs, "'Charivari'. Aanzet tot interdisciplinaire studie van volksgerichten in Vlaanderen", O.Z. LXI (1986), 85-104 met uitvoerige bibliografie. Een ander belangrijk artikel is H. Thewissen, "'Vaere' of Zuidlimburgse Ketelmuziek, Nationaal en Internationaal beschouwd", Volkskundig Boeket (Limbricht, Limburgs Volkskundig Instituut, 1986), 28-55. Men zie ook H. Pleij, *Het Gilde van de Blauwe Schuit* (Amsterdam, 1979), pp. 32 e.v., en P. Huys, "Een echtscheidingszaak met "scherminkeling" te Deinze in de lokaal-politieke context (1788)", Bijdragen tot de Gesch. der stad Deinze LIV (1987), 203-256; M. Jacobs, "Vrijen, Trouwen en Ketelmuziek", *Etnologia Flandrica* IV (1988), 41-51.
2. R.A. Gent, *St.-Pietersabdij*, II^o Reeks, n^o 1460.
3. R.U. Gent, Bibliotheek, Hs. 654, fols. 79r-80r.
4. Ook het luiden van de klokken behoorde tot de activiteiten van jongeliedengezelschappen en hoort bij de charivari-verschijnselen: cf. H. Pleij, *Op. cit.*, p. 34. Toch moet erop gewezen worden dat in de zeventiende en de achttiende eeuw op Allerzielendag iedereen de kerkklok mocht gaan luiden. Dit blijkt b.v. ook uit een incident in de kerk van Gontrode, waar enkele jongelui op Allerzielen 1609 bij betrokken zijn: ze verklaren naar de kerk gegaan te zijn met de 'intentie' van "te gaen luijden naer costume" (RA Gent, Raad van Vlaanderen nr. 8560, fol. 115v).

De klok moest opnieuw opgehangen worden "*door dien het wiel versleten was*" ook de "*pannen*", waarin de klok hing. Bovendien moest ze dringend "*verhanghen ofte ghekeert*", worden om de klepel op de andere kant te doen slaan, anders zou ze wel vlug kunnen barsten.

Argwaan bij een deel van de bevolking

Hoewel de situatie duidelijk lijkt en de argumentatie heel aanvaardbaar, zijn er op de parochie blijkbaar een aantal mensen die vinden dat er een verdacht luchtje aan de zaak zit⁵. Ze vertrouwen noch de pastoor noch de prelaat van de St. Pietersabdij die hij vertegenwoordigt. Wat de preciese reden hiervoor is kunnen we niet uit de bewaarde stukken opmaken en zo belangrijk lijkt dat ook niet.

Zeker is dat reeds onmiddellijk na de aankondiging van de pastoor, een zekere Livyne Bertens, aan elk die het horen wilde, beschuldigingen uit aan het adres van de dorpsheer. Zo beweert ze "*dat den heere pastoor de clocke vercocht hadde ende daer vooren ghelt getrocken hadde*".

Deze vrouw zullen we ook verder in ons verhaal nog ontmoeten. Ze was de echtgenote van Jacobus de Noble, een van de voornaamste tegenstanders van de pastoor, zoals zo dadelijk nog zal blijken.

De klok is van ons en moet hier blijven

Op Sint-Huibrechtsdag, 3 november, komt Heyndrik van Driessche, een timmerman uit Gent, vergezeld van twee knechten, een metselaar en een smid, en nog enkele andere vaklui te Zevegem aan om de klok uit de toren te halen en naar Gent te transporteren.

Deze gebeurtenis wordt met een mengsel van wantrouwen en nieuwsgierigheid gadeslagen door een aantal dorpingen, "*murmerende ende seggende dat de clocke niet en saude weegh gegaen hebben, omme dat die de prochie toebehoorde ende niet aen den prelaet ende diergelijcke*".

Naast het reeds genoemde echtpaar zijn hierbij aanwezig Pieter de Martelaere, Marie de Martelaere en haar man Jan Daneel, Jan en Judocus Vlerick, "*alle hun opposerende jegens het weeghvoeren van de selve clocke*". Judocus de Noble echter voert het hoge woord en hitst de anderen steeds sterker op:

"Godt suycrementen, sauden wij onse clocke laeten weegh gaen? Neen, bij Godt, den prelaet en heeft daer niet aen, sij behoort onse prochie toe", also de parochianen op stokende tot soo verre dat sij daer op gheantwoort hebben: "Jae, wij moeten onse clocke hauden..."

Het grote argument daarvoor was dat het geld voor de klok destijds, "*met de schaele omme ghehaelt*" was. De abt van St.-Pieters had er dus, zoals een omstaander opmerkte, ten onrechte zijn wapen in laten aanbrengen.

5. Voor een gelijkaardig geval zie V. Arickx, "Tumult rond de gebarsten Tiendklok te Gullegem in 1737", *Biekorf* 87 (1987), 407-408.



Ondertussen ging het werk door. De klok werd uit de toren naar beneden gehaald en uit de kerk tot op het kerkhof gebracht. Nu ontstond er echter handgemeen tussen een van de knechten van de timmerman en een omstaander. De protesten van de groep toeziende parochianen werden steeds heviger. Livijne Bettens wilde daarbij blijkbaar voor haar man niet onderdoen. Ze riep :

"de clocke gaet nu weegh, sa, breeckt den predickstoel oock af ende draeghet al mede, want al dat daer op gheseijt wert en deught niet veele, ende daer wort weynich op ghepreect, ende laet ons de kercke toe metsen, ende den paepe weech jaeghen".

Een andere stem schreeuwe zelfs : *"slaet doodt, slaet doodt"* ! Duidelijk is wel dat er in Zevegem in die tijd een paar verstokte anti-clericalen huisden. Men waant zich in de troebele geuzentijd van de zestiende eeuw. Een zonder twijfel wel heel ongewone situatie in een doorkristelijk landelijk dorp, sinds eeuwen geheel afhankelijk van een machtige abdijs !

Het gevolg van dit geroep en deze protestactie is dat men de klok niet op de wagen kan laden om ze weg te voeren. Ten einde raad brengt men ze dan maar terug in de kerk, waar men ze laat staan in afwachting van verdere beslissingen van hogerhand, d.i. in dit geval van de abt en de pastoor, zijn vertegenwoordiger ter plaatse.

Vergadering in een herberg

Waakzaamheid blijft echter geboden, lijken de argwanende dorpslui te denken. In alle geval trekken een aantal, vooral jongere dorpselingen, zich terug in de herberg van Jacobus van Eeckhaute op de dorpsplaats, *"gedurich raesende ende murmurerende nopende het bewaeren ende maecken van de clocke"*.

Tromgeroffel en gejuuw vóór de pastorijs

Op een zeker ogenblik kwam iemand op de gedachte de *"tambour van de selve prochie met sijnen trommele"* te laten halen. Zodra de trommel in de herberg aankomt, begint eerst vader en dan zoon Stuperaert erop te slaan. Bij dit teken van alarm komt een grote menigte van alle kanten, ook uit de omringende dorpen, op het geroffel afgewapend met *"riecken, vorcken, stocken ende andere instrumenten"*. De herbergier vreest voor de mogelijke gevolgen en de groep verlaat op zijn verzoek de herberg.

In stoet begeven ze zich daarna op weg. Jan de Bleeckere gaat voorop *"met een fusique op de schauderen"*, gedurig roepend en *"hem noemende capiteyn van de bende"*.

Al trommelend begeven ze zich *"lancxt het dreefken naer den heere pastoirs huijs"*.

In de stoet stapt ook mee Livijne Bertens, die was *"in de handt hebbende een belleken daermede gedurich clijnckende en schreeuwende als de andere"*.

Als ze bij de pastorijs aankomen, houden ze halt en roepen allerlei *"injurien"*, beledigingen, aan het adres van hun herder, o.m. : *"compt*

uijt, ghij swartmaecker, ghij colbrander" en *"weech, weech, swarte paepe met u cray jongen"*. Daarbij waren ze *"gedurich op heffende defferente jauwen"*, d.i. aanheffende verschillend afkeer- of ahoe-ge-roep.

De pastoor, die zich blijkbaar niet liet zien, werd dus uitgejouwd. Een andere getuige heeft *"hooren roepen ende schreeuwen voor den selven huysse: "wat sullen wy den pastoer van Zeeverghem geven?"*, alle antwoordende, roepende ende schreeuwende: *"eenen Jauw"!*

Na een tijdje aldus aan de afkeuring door een deel van de bevolking, duidelijk en overluid lucht te hebben gegeven, keert de groep, nog steeds muziek makend, terug naar het dorpsplein.

Daar blijven ze de ganse nacht door vergaderd en pas in de loop van de volgende dag zal de rust in Zeevergem geleidelijk weerkeren.

Proces en vonnis

Het spreekt vanzelf dat de abt van St.-Pieters een dergelijke aantasting van zijn gezag en een publieke belediging van zijn vertegenwoordiger, zomaar niet ongestraft liet voorbijgaan.

Het duurde dan ook niet lang of men begon getuigen te ondervragen ten einde preciese beschuldigingen tegen bepaalde personen te kunnen formuleren. Hierbij wordt het volksgericht met de muziek, het lawaai en het gejuw voorgesteld als een poging tot opstand en een gevaarlijke storing van de publieke orde, een *"tumultueuse oproerighe"*.

De zaak kwam voor het opperleenhof van St.-Pieters in april 1736. Het ergst gestraft werd Jan de Bleeckere: hij werd voor drie jaar verbannen. Vier anderen moeten op 9 mei 1736 in het openbaar op hun knieën vergiffenis vragen.

Eigenaardig is dat Jacobus de Noble en zijn vrouw, Livyne Bertens, die beiden nochtans een leidende rol hadden gespeeld, alleen tot een boete werden veroordeeld.

De uitspraak of "sententie" laten we hier ten slotte in haar geheel volgen⁶:

6. De tekst werd ingedeeld in alinea's. Een gedeelte ervan (RU Gent, Hs. 654, fol. 79v) wordt hierbij ook afgebeeld.

middelgaders ten belien tonds afgelaten tonds op den 3 gden 1733
 byt den floren vands rivels, van de beschlits ingetwede de maetslaved
 met andere personen omme den transport te stellen, hebben dese
 gaddint gewest te gebleven in de quibergs van Jacobus van
 Nieuwlandt op de plaats van zittingen van Smorggen 4 gden
 voorste outdichte den 9 gden tot laatste outdichte den 9 gden
 waarmede by bevaemt hebben den trouwe van sels proces van
 zittingen te doen gaden, waer toe van lieverste gewest is
 ten hijs van franc (Frisdracht f. pistor trouwe) in de sels
 proces, den 11: by een daver mede gecomen sels, by sels
 den trouwe van watrog groot minnet van al van sels persoon
 met vichlen, vorchten, vorchten, ten auder in trouwe van sels
 trouwe sels, by al trouwe sels gevan sels vordde rivels
 van sels sels zittingen, ten vordde door de vordde tot den
 hijs van sels de vordde vordde, vordde met den
 minnet van sels, vordde in sels tot affronte
 van sels vordde, ten vordde sels, sels, sels, sels
 mede last vordde vordde, den sels vordde vordde
 den trouwe, die al van sels vordde by franc (Frisdracht
 vordde f. franc met sels sels op de sels, sels
 dat by waer den capiteyn, in sels tamen sels vordde
 = gte ooch gewest is vordde vordde vordde vordde
 = sels also tot grooter sels in sels van sels
 vordde, ten vordde van sels, sels van sels ten
 proces omgevoert in de gebleven, gesels ooch vordde
 criminelen sels ten vordde sels ten vordde vordde
 vordde sels ingedat sels 1733, by den vordde sels
 vordde sels, ten de conclusie daver by sels op
 also geblet

Hof van manne vordde vordde vordde ten vordde van de beschlits
 vordde de proces van zittingen, ten de vordde vordde sels
 van sels sels den vordde van vordde vordde vordde met
 vordde van gebleven vordde vordde vordde vordde vordde
 vordde van vordde vordde, ten vordde vordde
 de maetslaved, van lieverste, franc (Frisdracht f. pistor,
 franc (Frisdracht f. franc) te vordde op den 9. mede
 1736. ten vordde vordde vordde ingedat sels vordde, sels
 al daver met vordde vordde op sels vordde vordde
 vordde vordde vordde vordde te vordde vordde vordde

(fol. 79r) Ghesien by mannen vanden opperleenhoue van St. Pieter neffens Ghendt appendentien ende dependentien van diere, het proces crimineel voor henlieden criminelyck ende extraordinairlyck beleet by ende van weghen Jonker Robert Joseph Borluyt, heere van Eenoide (?), Raveschoot etc., opperballiu van desen opperleenhoue, heesscher causa officii, ter eender syde, jehens Jan de Bleeckere, Pieter de Martelaere, Jan Librecht, Frans Stuperaert f^e Pieters, Frans Stuperaert, f^e Frans, Livyne Bertens, huys vrouwe van Jacobus de Noble, gheaccuseerde verweerders ter andere, ghesproten uyt causen de clocke vander procie van Zeeverghem moetende herhanghen ende verandert, ende tot dies vertransporteert te worden binnen de stad Ghendt.

(fol. 79v) Midtsgaeders ten selven eynde afghelaeten synde op den 3 november 1733 uyt den thoren vande kercke, Jan de Bleeckere ende Pieter de Martelaere met andere persoonen omme den transport te beletten, hebben vergaedert gheweest ende ghebleven in de herberghe van Jacobus van Eeckhaute op de plaetse van Zeeverghem van smorghens 4 november voorseit, ontrent den 9 hueren tot savonts ontrent den 8 hueren⁷, als wanneer sy beraemt hebben den trommel vander selve prochie van Zeeverghem te doen haelen, waer toe Jan Librecht gheweest is ten huysse van Frans Stuperaert f^e Pieter, tambour in de selve prochie.

Van waar by hun daer mede ghecommen synde, sy hebben doen trommelen, waerop groote menichte van alderande persoonen met riecken, vorcken, stocken ende andere instrumenten toeghecommen synde, sy al trommelende ghegaen syn rondt de kercke van het selve Zeeverghem, ende van daer door de dreve tot den huysse vanden pastor der meergheseyde prochie, vervolgt met een menichte van persoonen, roepende ende schreewende tot affronte vanden selven pastor, ende voor syn huys Jauw, Jauw, boven meer lasterende worden, den selven Bleecker gaende voor den trommel, die alsdan gheslaeghen wiert by Frans Stuperaert f^e Frans, met eene fusiecque op de schauwders, segghende dat hy was den capiteyn. In welke tumultueuse oproeinghe oock gheweest is Livyne Bertens, klinckende een belleken, alles tot grooter schandael ende stoorringhe vande publiecke ruste, ende misachinghe vander overheyte, soo van al dies ten processe omghenoeghen (*sic*) is ghebleken, ghesien oock den verbaelen criminelen heesch ter dier causen ter laste van de hier voorgheseyde inghedaeghde verweerders, by den voornoemden heere opperballiu ghemaect, ende de conclusien daer by ghenomen op alles ghelet :

Thof van mannen recht doende, wysen ende bannen Jan de Bleeckere buyten de prochie van Zeeverghem, ende de voordere heerlyckheden van St.-Pieters, den tydt van dry achtervolghende jaeren met interdictie van gheduerende dies daer binnen te comen op pyne van voordere demonstratie (*sic*), ende condemnieren Pieter de Martelaere, Jan Librecht, Frans Stuperaert f^e Pieters, Frans Stuperaert fs Frans, te compareren op den 9 meye 1736 ten twee hueren naer noene in ghemaecten hove, ende aldaers met ontdeckten hoofde op hunne knien Godt ende Justitie over aldies vergiffenis te vraeghen, midtsgaeders den selven Pieter de Martelaere ende Livyne Bertens, elck in ene (fol. 80r) boete van tsestigh ponden parasys, ende houden int regard van Jacobus de Nobele de boete int advys, condemnieren de verweerders solidairelyck in de costen vanden processe ende misen van justitie ter tauxatie, ghepronuncieert in het opperleenhof van St. Pieters nevens Ghendt in ordinaire ghemaecte criminele ghebannen vier-schaere, ende ghemaecten hove desen 25 april 1736, my 't oorconden als greffier.

ondertekent J.g.v. Bossche.

W.L. Braekman

7. Hier is enige verwarring ontstaan. Bedoeld is wel 's avonds van 3 nov. en geheel de nacht tot 's anderendaags morgens (4 nov.).

HET SINT-JACOBSGODSHUIS TE GENT

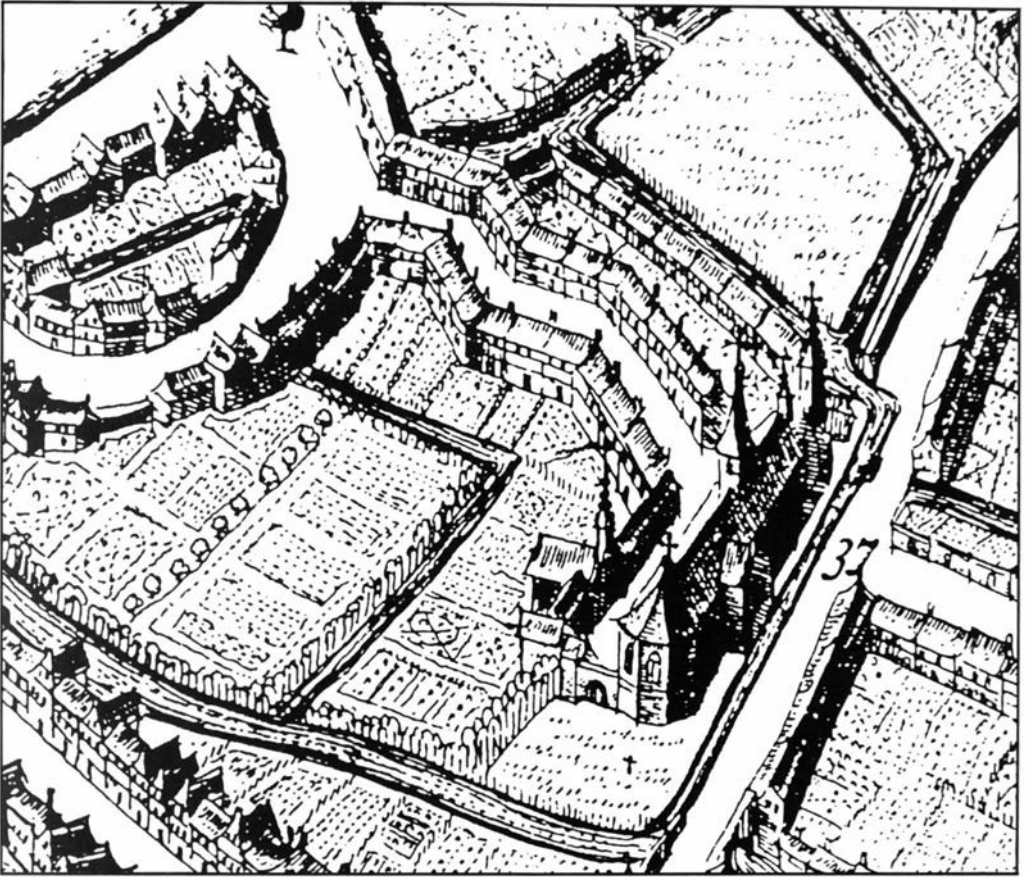
Over het ontstaan van de oudst bekende Gentse ziekenhuizen en ziekenzorg verwijzen we naar het boek van de eminente historicus van de geneeskunde, Prof. Dr. L. Elaut(1). Hij biedt hierin een boeiend overzicht van het leven in de Gentse ziekenhuizen in het licht van de eeuwenoude ontwikkeling van de geneeskunde en de sociale hulpverlening aan noodlijdenden en pelgrims. Met de woorden: noodlijdenden, pensionarissen en pelgrims staan we met beide voeten in het Godshuis St.-Jacobs, gelegen op de Voormuide, nabij Nieuwland. We kunnen het situeren waar zich thans de straten: Godshuishammeke, Jacob Van Caeneghemstraat, Groenburgstraat, Moestuinstraat, vlakbij het Nieuwland, bevinden.

Onze volkskundige studie over het Sint-Jacobsgodshuis berust hoofdzakelijk op archivalia van het stadsarchief te Gent (2) en het archief van de Sint-Jacobskerk, waarvan het inventaris werd opgemaakt door Prof. Dr. M. Gysseling(3). De documenten werden grondig bestudeerd en gekommentarieerd in de omvangrijke studie van Fr. Verstraeten, *De Gentse St.-Jacobsparochie*(4). Het thema over het Sint-Jacobsgodshuis hebben we reeds aangesneden in onze studie over "De broederschap van Sint-Jacob de Compostella te Gent", hoofdzakelijk in verband met de broederschap en de bedevaarten naar St.-Jacob de Compostella(5).

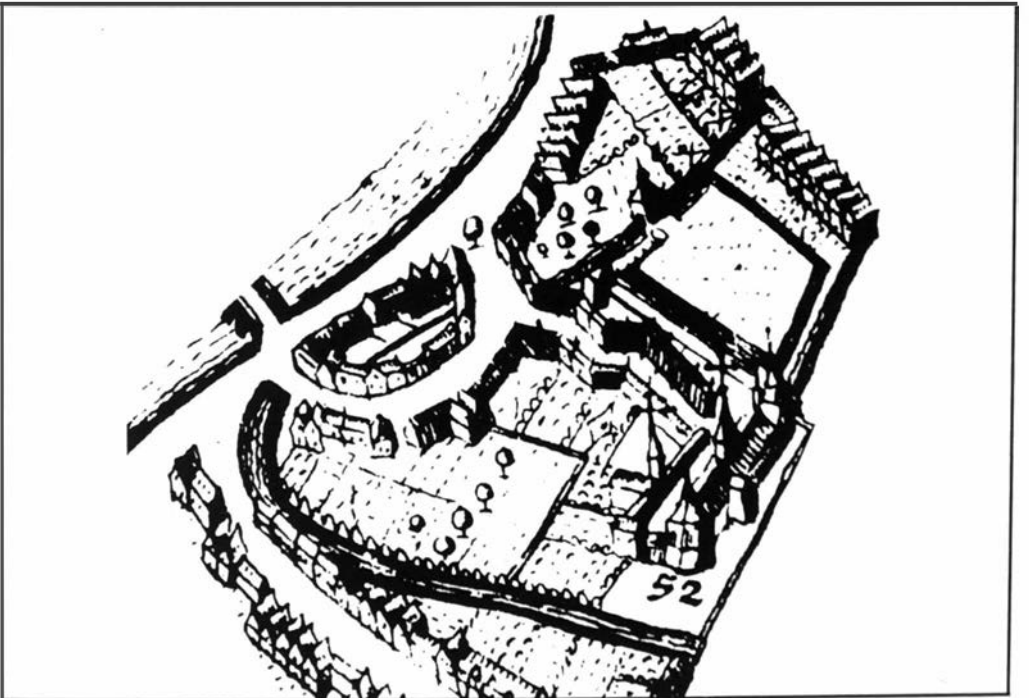
De juiste datum van de stichting van het godshuis is ons niet bekend. Wel weten we uit het Corpus der Middelnederlandse teksten, tot en met het jaar 1300, dat er circa 1270 een broederschap in het Sint-Jacobsgilde werd gesticht. Het gilde kwam tot stand door eerbare lieden die de bedevaart naar Sint-Jacob in Compostella hadden afgelegd(6); maar hierin staat geen godshuis vermeld. Ch. L. Diericx verwijst in zijn *Mémoires sur la ville de Gand*(7) naar een akte van 1283 waarin toelating wordt verleend tot het celebreren van missen. Er wordt in het godshuis een kapelrie gesticht waarvan de benoeming van de kapelaan aan de abt van Sint-Baafs wordt toegekend. Broederschap en godshuis houden wellicht met mekaar nauw verband.

Een andere bron die ons informeert wanneer het godshuis zou kunnen gesticht geweest zijn, dateert van 1432; het ontstaan van de broederschap wordt gesitueerd: "*In tjaer ons heeren als men screef duust*

1. L. ELAUT, *Gentse ziekenhuizen*. Gent, E. Story, 1976, 239 blz.
2. J. DE CAVELE en J. VANNIEUWENHUYSE, *Archiefgids, Deel I, Oud archief*. Stadsarchief van Gent, 1983, p. 233. Nota's Van Werveke, nr. 501, St.-Jacobsgodshuis.
3. M. GYSSELING, *Archief van de Sint-Jacobskerk te Gent*. Handelingen van de Mij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, Nieuwe reeks, Deel VI, 1952, p. 90-93.
4. FR. VERSTRAETEN, *De Gentse St.-Jacobsparochie. Deel I, 1000-1500, 1975; Deel II, 16de en 17de eeuw, 1978; Deel III, 18de en Franse bezetting, 1979; Deel IV, 19de eeuw, 1979*. Eigen beheer.
5. M. DAEM, *De broederschap van Sint-Jacob de Compostella in Gent*. O.V.Z., 60ste jg., 1985, p. 63-74.
6. M.G. GYSSELING, *Corpus van Middelnederlandse teksten* (tot en met het jaar 1300). 's Gravenhage, 1977. Reeks I, I; 1210-1283 p. 150, 165, 174. Gent. Statuten en ledenlijst van de Broederschap van St.-Jacob in het St.-Jacobs Godshuis te Gent. Reg. nr. 92, 93 en 94. S.A.G. Stadscharters nr. 163/95; 162/94; 161/93.
7. CH. L. DIERICX, *Mémoires sur la ville de Gand*, T.2. Gand 1815. p. 571.



Het Sint-Jakobshospitaal te Gent, gelegen in het Nieuwland. Detail uit het plan van Gent en Hondius (1641). Cliché Toerisme O.V. 1985, jg. 34.



Sanderus. Gandavum vulgo, 1735 nr. 52. S. Jacobs huys oft hospitaal. (vergroting)

twee ondert ende lxxij... in dit hospitael van St.-Jacobs op tnielant binnen ghend"(8). Een derde bron is een half verheven borstbeeld van Hendrik Goethals, de zogeheten stichter van het godshuis, dat zich in de kapel bevond met het inschrift: "Hospitum St.-Jacobi / Sub patrocinio B.V. Mariae / Ad hirundines ab Henrico Goethalsio fundatum / Anno 1283(9). Over die toeschrijving van het stichtersschap bestaat geen enkele oorkonde; die toeschrijving mogen we zeer twijfelachtig noemen.

Een vierde bron die ons informeert over de stichting van het godshuis dateert van 1791; het is een brief waarin de geschiedenis van het godshuis zeer bondig geschetst wordt.

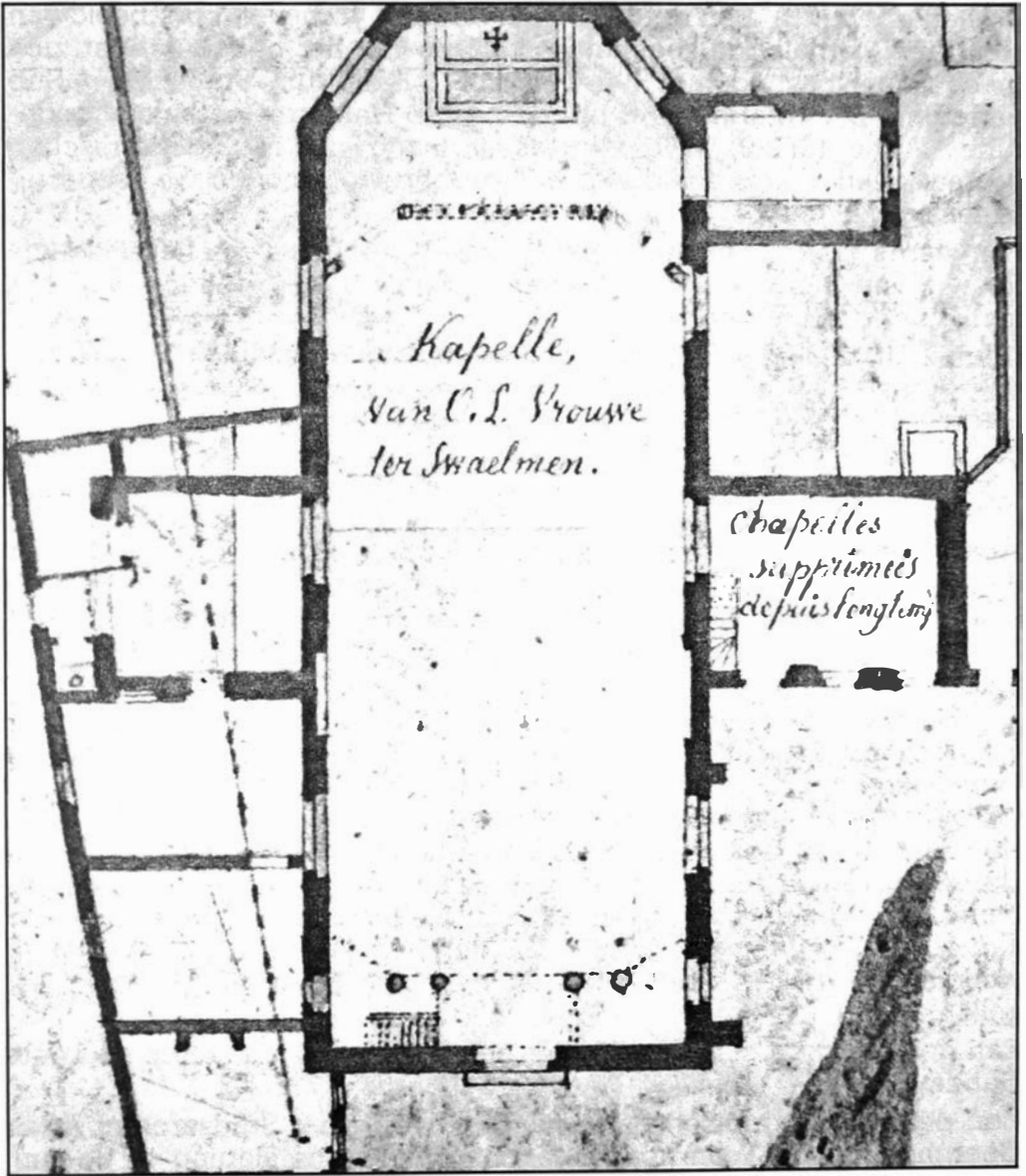
Het hospitaal dateert van de vroegste stadsontwikkeling. Uit de originele stukken van de jaren 1200 blijkt dat er sedert vele jaren, ter ere van de Moeder Gods Maria een broederschap werd gesticht voor diegenen die de weg hebben afgelegd naar "*mijns heeren St.-Jacob van Compostella*". Het aantal broers en zusters beliep bij de stichting tot omtrent tweehonderd, en in 1792 tot boven de vierhonderd leden. Het hospitaal werd gesticht en onderhouden door de inkomsten van de broederschap "*t' Zijn dese contributien die gediend hebben tot de stigtinge van een hospital op het nieuwland in de prochie van Ste Salvators binnen dese stad*"(10).

In afwachting dat een grondige archeologische studie wordt gewijd aan de rekonstruktie van de plattegrond en de gebouwen beperken we onze beknopte beschrijving tot drie ikonografische bronnen en een artikel gewijd aan het St.-Jacobsgodshuis uit de nota's van Van Werveke. Het Sint-Jacobsgodshuis is duidelijk herkenbaar op het plan Hondius, 1641. Het complex is omheind door de grachten van de Huidevettersleye en afgesloten door een muur. Opvallend is de langsbouw van de kerk met daarnaast een klein bedehuis, mogelijks een kapel, met toegangspoort voor het kerkhof. De huisjes staan langs weerkanten van de straat die leidt naar een plein voor kerk en kapel(11).

Een gelijkaardige plattegrond met de gebouwen zien we op de kaart Gandavum vulgo Gent, bij Antonio Sanderus, 1735(12).

Een derde ikonografische bron vonden we in het Stadsarchief Atlas Goetghebuer(13). Toen het St.-Jacobsgodshuis de sloping en de verkoop van de gebouwen nabij was, liet P.J. Goetghebuer in 1863 een plattegrond rekonstrueren van het complex. In de bestaande stratenaanleg, huizen, kapel en terreinen waren nog de sporen terug te vinden van de plattegrond. De tekening van P.J. Goetghebuer is zeer waardevol voor een archeologische rekonstruktie.

-
8. S.A.G. Reg. 86, nr. 8a Reg. 1432. f° 8.
 9. VAN WERVEKE - *De Bedevaerden en St.-Jacobs-Godshuis, te Gent. VIII. De Vlaemse Leeuw*, Gent, nr. 1, januari 1867.
 10. S.A.G. St.-Jacobsgodshuis, Reg. 86, nr. 14a. Opzoekingen betreffende de oorsprong van het godshuis. Brief 15 dec. 1791. f° 1.2.3.
 11. Kaart Hondius. A. SANDERUS. *Flandria Illustrata*, Colonia Agrippina, 1641, deel 2.
 12. ANTHONI SANDERUS. *Verheerlykt Vlaendre*, Eerste deel, Leiden 1735. Blz. 124, 3de boek. Beschrijving der stad Gendt. Tussenblad 128-129 nr. 52. S. Jacobs huys oft hospit.
 13. S.A.G. Nota's VAN WERVEKE - *ibidem*, VII, nr. 52, dec. 1866.



Uittreksel grondplan St.-Jacobsgodshuis, 1863.

Op plattegrond 1863 vermeldt P.J. Goetghebuer de naam van enkele gebouwen: Kapelle van O.L. Vrouwe ter Swaelmen; met daarnaast "Chapelles supprimées depuis longtemps"; bij de inkom van de straat, nabij de huidige Moestuinstraat, stonden de overblijvende "Prebenden van S.S. Jan en Pauwel" die in 1845 van de afgeschafte Leugemeete naar het St.-Jacobsgodshuis waren overgebracht; en daar rechtover het huis van de "meestrige", de meesteres van het godshuis.

De voornaamste geschreven bron voor een kennismaking met het uitzicht en de gebouwen van het godshuis is het getuigenis (cfr. nota's Van Werveke) die in 1867 de puinen bezocht en zorgde voor een interessante toeristische rondleiding, beschreven in De Vlaemse Leeuw. Vergeleken met de bekende grondplannen constateert men weinig veranderingen in de schikking der gebouwen. Het grondplan had min of meer de vierkante vorm omringd door grachten - o.a. de Huidevettersgracht - en muren. Het domein was afgesloten door twee poorten en werd doorsneden door een straat, uitkomend op een vierkante plaats waar zich de kerk bevindt. Naast de kerk, zegt onze gids, staat het huis van de meesterighe en daar rechtover het groot gebouw der pelgrims. Aan weerskanten van de straat bevinden zich de huisjes van de proveniers, elk met een voorhofje afgesloten. De kapel draagt nog de kentekens van haar oorspronkelijke gotische stijl.

Vooraf laten we opmerken dat de woorden "gilde" en "broederschap" niet met mekaar te vereenzelvigen zijn. In het oudste register van de gilde met de statuten en ledenlijst van circa 1270, wordt dit onderscheid duidelijk vermeld.

"In sente Jacobs gulde es ene broederscep ghemaact" van O.-L.-Vrouw en Sint-Jacob. Het gilde werd door eerbare lieden gesticht die de bedevaart naar St.-Jacob de Compostella hadden gedaan(14). Het gilde heeft wel een hoofdrol gespeeld in de geschiedenis van het godshuis; de leden ervan waren de stichters en de bestuurders van het hospitaal.

In het Gentse stadsarchief bevindt zich een rijke verzameling van rekeningen. Zoals in de statuten van 1270 geschreven staat houdt het gilde van St.-Jacob jaarlijks haar vergadering *"den sondach na sente Jacobs dach en sente kerstoffels"*. Deze traditie bestond nog in 1416, het jaartal van de oudst bewaarde rekeningen, nagezien en afgesloten *"t sondaghes naer sente Jacobs ende sente Kerstoffels"*(15).

De courante inkomsten bestaan uit: renten, pachten, doodsschulden; de uitgaven: missen, sermoenen, processies, onderhoudswerken gebouwen, voedingswaren, verwarming.

Volgens de statuten van het godshuis was het aantal tot 34 pensio-nairs beperkt(16).

14. S.A.G. Stadscharter nr. 163/95 - cf. voetnoot 6. *M.G. Gysseling*.

15. S.A.G. Reg. 86 nr. 15 Rekeningen 1416-1450.

16. S.A.G. Reg. 86 nr 14a Edikt van den Keyzer 1787. Hospitaal van St.-Jacques gelegen op 't Nieulant.

De bewoners van het godshuis noemt men: provenier, provenaar, provenaarse. De namen zijn afgeleid van "prove", een jaarlijkse toelage die de pensionair betaalde aan het godshuis, hetzij in geld, hetzij in een bezet aan het gilde van onroerende goederen: huis of gronden. De pensionair die er woonde noemt men provenaar of provenier, dit is de man die zich heeft ingekocht in het godshuis waaraan een prove is verbonden. Provenaarse is een vrouwelijk provenier. De proveniershuisjes zijn de woningen waarin de pensionairs hun intrek hadden(17). Er is nog een tweede benaming voor de persoon die in het godshuis verblijft, nl. prebende of de persoon die van de prebende geniet. Prebende is een jaarlijkse toelage in een stift, in geld of in goederen uitgereikt aan de inwoners, om tegemoet te komen aan hun levensonderhoud.

De oorspronkelijke bedoeling van het godshuis schijnt wel geweest te zijn een onderdak te bezorgen aan de mannen of vrouwen die de bedevaart naar St.-Jacob de Compostella hadden gedaan, of op heen- of terugreis waren, "*ten oorloven van de aermen passant en repassanten*", de doortrekkende pelgrim.(18). Zulks wordt duidelijk bevestigd in de archieven. Aan de gildeleden kon blijvend onderdak in het godshuis worden bezorgd "*als wanneer zij sedert seven jaeren in het gilden hadden geweest*"(19). De prioriteit van gewezen bedevaarders wordt in 1545 door Keizer Karel bevestigd wanneer men door de Karolijnse Concessie voorstelde om "*het Instituut van dit Godshuys te veranderen, ende desselfe goederen te gebruyken tot andere godvruchtighe wercke*"(20).

Maar de Keizer had in 1516 beloofd dat het godshuis ten eeuwigden dage moest behouden blijven. Hij antwoordde op het voorstel, dat het godshuis moest blijven waarvoor het altijd gediend heeft: "*pour personnes, hommes et femmes qui auraient visité l'apostre Saint Jacques en Compostella et non autres*"(21). Deze visie wordt later - 1791 - nogmaals bevestigd "*die van het gilde boven den auderdom van 40 jaeren, gekomen sijnde tot caducteyt, aermoede, etc., int godshuys zullen aenveert ende onderhouden worden, geprefereert nochtans die gedaen hebben de bedevaert naer Compostella*"(22).

In 1327 belandt in het godshuis een pelgrim; hij houdt bij zich een kostbaar kruisbeeld dat hij meebracht uit heidense landen. Hij schenkt het kruis aan het godshuis. Door aanroeping en verering van het kruis zijn verscheidene wondere gebeurtenissen geschied die beschreven staan in het mirakelboek van het St.-Jacobsgodshuis te Gent(23).

17. *Woordenboek der Nederlandsche Taal*, 1932. Deel 12, p. 4545, 4549.

18. V. VAN DER HAEGHEN. *Inventaire des archives de la ville de Gand*. 1896. blz. 207. Travaux de la ville en général. Het woord "passant" heeft in het middelnederlands de betekenis van doortrekkend reiziger, arm reiziger.

19. S.A.G. Reg. 86. 14a Uittreksel brief 1791. f° 1°.

20. S.A.G. Reg. 86. 14a idem, f° 2° en 3.

21. S.A.G. Reg. 86/5. Hospice St. Jacques. Invent des chartes, nr. 177. 2 Jan. 1545. Reg. 86 14a idem, f° 3.

22. S.A.G. Reg. 86, 14a idem, f° 2.

23. M. DAEM. *Het mirakelboek van het St.-Jacobsgodshuis te Gent*. O.V.Z., 61ste jg. 1986, 107-113.

Circa 1400 laat het godshuis een kruis plaatsen buiten de Petercellepoorte. De plaats is gelegen nabij de tunnel van de Kortrijkse steenweg, het huidige Parkplein en wordt "*Cruys ten Schreiboorn*" genoemd. Hier namen de gildeleden die der bedevaart trokken naar St.-Jacob de Compostella van mekaar afscheid.(24).

Het gilde was vanaf de stichting eigenaar van het godshuis. Op het einde van de 15de eeuw was dit nog het geval; dit geldt niet alleen voor het godshuis, maar ook voor het beluik en de vele erfrenten die eraan verbonden waren(25).

Het stadsbestuur had begin 16e eeuw wel medezeggenschap in de reglementering van het godshuis. In 1502 richt het godshuis een verzoek tot de schepenen om de reglementering te mogen wijzigen met het doel: "een beter beheer te kunnen uitoefenen". In 1540 werd het godshuis in beslag genomen door Keizer Karel; het bleef wel zijn functie behouden en werd rechtstreeks onder beheer gesteld van het centraal gezag. Onder meer, deed het dienst als hospitaal voor de Spaanse soldaten(26). In 1541 komt wel enige verandering in het bestuur. De huismeesters, ook regeerders genoemd, dertig in aantal, worden vervangen door de hoogbaljuw en vier schepenen van de keure en van de gedeele.

In het dagelijkse leven van de pensionairs waren er twee figuren die een belangrijke rol speelden, nl. de meesterighe of meesteres en de knaap. Hun functies werden ook vastgelegd in een reglementering; aldus vernemen we hoe de proveniers er leefden en stierven. In het archief van het godshuis vonden we "*wat de knaap schuldig is te doen*". Naar aanleiding van de aanstelling van een nieuwe knaap, de karweiman van het godshuis, vaardigt een afgevaardigde van het stadsbestuur, - op 24 december 1554 - een reglement uit waarin de taken van de knaap worden omschreven(27). De inhoud vermeldt de diverse opdrachten die hij te vervullen heeft, met of zonder bijkomende vergoeding en/of voordelen in natura. De omschrijvingen van zijn dagtaak geven ons een kijkje op het leven en de kontakten die hij heeft met de "armen"; zo worden de personen genoemd in het reglement, van "proveniers" wordt niet gesproken.

Meteen komen de activiteiten van de meesteres ook flink aan bod. Het reglement luidt: wat de knaap schuldig is te doen. De volgorde van de artikels laten we ongewijzigd. De armen die onderdak genieten in het godshuis, moeten het kenteken, dat men hen geeft op de Vrijdagmarkt, bewaren. De knaap geeft ze eten in aanwezigheid van de meesterighe; hij wast schotels en maakt 's avonds vuur, vanaf de eerste dag na Bamis (St.-Bavo, 10 okt., begin van de herfsttijd) tot mei.

Als de armen slapen gaan, kijkt de knaap of al de messen en al wat steekt, afgelegd is. Voor het welzijn van de zielen van de weldoeners laat hij de paternoster en het Ave Maria bidden.

24. M. DAEM. *De broederschap van St.-Jacob de Compostella te Gent*. O.V.Z. IX, 1985, p. 68-70.

25. S.A.G. Reg. 86, 14a, ibidem f° 2.

26. Archiefgids, Deel 1. p. 233. Sint-Jacobshospitaal 1282-1805.

27. S.A.G. Reg. L.L. begonnen 1548, f° 319-322. Act. 24 dec. 1554.

De knaap zal de mannenhoofden nazien en kijken of ze geen schurft of pokken hebben. De meesterighe doet hetzelfde nazicht voor de vrouwen.

Als de armen 's morgens opstaan, zal de knaap toezien dat ze zelf hun bed maken; hij bezorgt ze water om zich te wassen en een doek om zich af te drogen. Alle maanden bezorgt hij hen vers lijnwaad dat de meesterighe hem bezorgt.

Hij opent en sluit, 's morgens en 's avonds, vooraan en achteraan de poorten van het godshuis.

Hij wiedt het onkruid. Hij vaagt de sneeuw weg die voor de deur van de proveniersters ligt. Hij keert het koren dat op de graanzolder ligt.

De zaterdag maakt hij het wijwatervat ledig in de kerk en ververst het water.

De zon- en heiligdagen ontsteekt en dooft hij de kaarsen. Het was draagt hij bij de kaarsgieter op Pasen en Bamis.

De knaap is gehoorzaamheid verschuldigd aan de meesterighe; hij zal doen wat ze hem vraagt voor wat het godshuis aangaat. Hij zorgt voor het brood, de wijn en het bier, als de gouverneurs, bestuursleden, vergaderen.

Wanneer iemand van het godshuis overleden is, zorgt de knaap voor het delven en vullen van het graf. Hij stelt de lijkbaar in de kerk, en doet ze weg, voor diensten van uitvaarten en jaargetijden.

Als vergoeding voor zijn werk geniet de knaap bovendien onderdak, vuur en voeding zoals die van de armen. Hij mag gebruik maken van de grote en kleine lochting, maar zorgt voor het onderhoud ervan. De knaap mag in het godshuis wonen met vrouw en kinders, maar niemand anders mag bij hem inwonen, noch er blijven vernachten, noch zuster noch broer.

De bewoners van het godshuis namen mondeling kennis van de reglementering. Een voorbeeld daarvan vinden we in "*Actum ende ghesen in de presentie vanden ghemeenen provendiers ende provendierighe*" 11 april 1565 voor Pasen(28). De aanleiding tot die informatie blijkt wel de slechte behandeling te zijn "*van den aermen aldars commen logeren*"; ook de gedragslijn en -regel van van de meesterighe blijken niet korrek te worden nageleefd.

Uit de artikelen van het reglement kan men afleiden dat de bezigheden van de proveniers niet enkel bestonden uit mishoren, predikaties beluisteren en paternosters bidden. Misbruiken bestonden ook onder de bewoners die het leven in het godshuis wel eens anders bekeken. Zo luidt art. XI: "*gheinterdiceert: voortaan nyet en zal moghen houden enige spelen of tuysschinghe (geldspel), drinckinghen, dansinghen met trommelen of ander instrumenten, kaetsinghen*".

Een paar jaar later, - 28 aug. 1667, verschijnt een ordonnantie van Zijne Majesteit Karel II van Spanje, waarin geschreven staat hoe de proveniers en proveniersters zich moeten gedragen(29). De overheid konstateert misbruiken die in het godshuis bestaan, o.a. huisjes die

28. S.A.G. Reg. 86/5, nr. 184.

29. S.A.G. Reg. 86/5 nr. 198. Act. 28 aug. 1667.

leeg staan; afwezigheid van de pensionairs, "*niet frequenteren van de capelle*" en niet volbrengen van de gebeden.

De proveniers moeten zelf hun huisje bewonen, ze mogen het niet onderverhuren. Al deze misbruiken, - zo staat in de ordonnantie - zijn oorzaken van schandalen en ongeregheden.

De zwanenzang van het gilde en het godshuis dateert van 1783, tijdens de regering van keizer Jozef II, toen de kloosters werden afgeschaft. Na de kloosters kwamen de godshuizen aan de beurt. Een eerste stap was het "*Edict van den Keyzer raekende de overdragt van Goederen der Geestelijke, en van alle welkdaenige Beneficien ende kerkelijke Officiën ende Fondatien in de Nederlanden. Van den 4. Januari 1787*". Het origineel formulier dat aan het "Hospitael van St.-Jacques gelegen op 't Nieuwvlant" werd gestuurd hebben we ter inzage genomen(30). Het is een vragenlijst waarin hoofdzakelijk geïnformeerd wordt naar het aantal personen die in het hospitaal verblijven en wat het bedrag is van de jaarlijkse inkomsten en uitgaven. Het godshuis wacht drie maanden om de gevraagde antwoorden te verstrekken. Uit het antwoord ontleen we volgende gegevens.

*"Men onderhoud in den Bovenstaenden Godtshuyse volgens alle Immemoriale tyden den number van 34 personen soo mans als vrouwen sonder dat men den number van d'een of d'ander ergens gefixeert vint, en ze sig actuelyk bestaet in dry mans en 31 vrouwpersoonen. Jaerlyxschen Inkomst 5.156 - 36 3
Jaerlyxschen Uytgeef 4.652 - 35 -7
Gedaen tot Gend den 11st April 1787.*

Tijdens de Brabantse Omwenteling wordt het godshuis opnieuw bedreigd. In 1791 schijnen de troebelen enigszins geluwd te zijn in de stad. De geestelijke overheid voelde zich tevreden met de intrekking van de edikten van Jozef II, enerzijds; maar anderzijds wachtte de oppositie op een nieuwe kans.

En die nieuwe kans komt in 1791. In het archief bevindt zich een brief van het godshuis in antwoord op een schrijven van de prokureur-generaal d.d. 19 oktober 1791(31). Het is een zeer belangrijk document omdat hierin de geschiedenis van het godshuis wordt vermeld naar aanleiding van de brief van de prokureur.

"voor der explicatie begeert te hebben, nopende het Godtshuys van St. Jacob binnen dese Stad; hebben we d'eere ued te melden: dat wij naer menigvuldighe recherchen gedaen inde aloude ende nombreuse titelen ende documenten van het hospitael, bevinden dat des-sels institutie dateert van het begin dat dese Stad haere eerste aangroeyingen heeft genomen". Uit diezelfde brief hebben we reeds een paar gegevens geciteerd in verband met: opzoeken betreffende de oorsprong en eigendom van het godshuis; onderdak voor de leden van het gilde die de bedevaart hebben afgelegd; de hoge bescherming van het godshuis door Keizer Karel. De historische brief is ondertekend door de "*ootmoedige en onderdanige dienaeren, oppervoogden van het Godshuys van Ste Jacob-Gend den 15 X^{ber} 1791.*

30. S.A.G. Reg. 86, 14a Edict 1787. f° 1, 4°, 6.

31. S.A.G. Reg. 86. 14a. Brief 15 dec. 1791, f° 1.



Facsimile schildering. 15de eeuw. Apostelfiguur. Tekst : Inde venturus judicare vivos et mortuos. Kapel O.-L.-Vr. ter Zwaluwen, St.-Jacobsgodshuis. Bijlokemuseum Gent. Invent nr. 4083.

Pas de omwenteling achter de rug volgt de Franse Bezetting. Op 4 juli 1794 doet generaal Pichegru zijn intrede in de stad. De Jacobijnen worden de kollaborateurs van de Franse bezetter en de teloorgang van het godshuis treedt in een nieuwe fase. In 1796 worden de zegels gelegd op al de Gentse religieuze gemeenschappen. Kloosters en abdijen worden afgeschaft(32). Ook de kapel van het Sint-Jacobsgodhuis wordt gesloten van 1796 tot 1804. In 1805 wordt het bedehuis weer open gesteld en geniet het beeld van O.-L.-Vrouw ter Zwaluwen er een bijzondere verering. Het beeldje was herkomstig uit de kapel van de Tempeliers, recht over de kerk van de paters Augustijnen, thans ziekenhuis van de Bond Moyson(33).

Op het Plan van Gend, gegraveerd in 1796 door G. Goethals, staat het "St. Jacobs, Vrouwe godshuis". Men ziet nog zeer duidelijk de sporen van de plattegrond van het godshuis; een zeer belangrijk document voor de rekonstruktie van het historisch gebouw(34). In 1825 zien we het godshuis getekend staan op het Nouveau plan routier met de benaming "Vrouwe gasthuyzen St. Jacques"(35). In 1845 waren er 38 vrouwen in het godshuis,(36) een zevental vrouwtjes uit het gasthuis Sint-Jan en Sint-Pauwel, beter bekend als de Leugemeete aan de Brugse Poort, hadden de armen van het St.-Jacobsgodshuis komen vervoegen. In de Wegwijzer der Stad Gent staan er vanaf 1860 tot 1863 37 bewoners geboekt onder de rubriek "Gestichten voor de zestigjarige ouderlingen, gezegd : kleine godshuizen"(37). De kostgangers verlieten St.-Jacobs in 1862-1863; ze namen hun intrek in het Sint-Elisabethbegijnhof. De laatste provenierster verliet het gesticht op 11 februari 1863. Op 15 februari werd de kapel gesloten en werden de heilige vaten processiegewijs naar de H.-Kerstkerk overgebracht. Uit het Register van de Eigendomsovergangen 1865, dat we persoonlijk hebben geraadpleegd, vernemen we dat de eerste verkopeningen plaats grepen in 1864. Ze staan geboekt en omschreven "*nature de la propriété : kapelle, lusttuin, klooster, gebouw, huis, onvruchtbaar land*". De kapel werd een werkhuis en hierbij staat genoteerd "*changement de dénomination*"(38).

Toen men, in 1864, de kapel in een werkhuis veranderde ontdekte men onder een laag witsel van de muren sporen van schilderwerk. De Koninklijke Commissie voor Monumenten werd verwittigd. Ze stelde onmiddellijk de Gentse decorateur-restaurateur Ad. Bressers aan, om nog te redden wat te redden viel. Uit een rapport van de Koninklijke Commissie, d.d. 19 jan. 1865 vernemen we over deze muurschilderijen volgende biezonderheden(39).

32. V. FRIS. *Histoire de Gand*. Gand 1930, p. 301-302.

33. P. FR. STEPHANUS SCHOUTENS, *Maria's Vlaanderen*. Gent 1826, p. 86-88.

34. Rijksuniversiteit Gent. Bibliotheek Kaartenzaal, nr. 1196.

35. R.U.G. idem nr. 975.

36. *Wegwijzer der Stad Gent*, 1845. p. 209 nr. 21 Sint-Jacobs. Godshuis in de Groenstraet, bevolking 38.

37. *Wegwijzer*, idem 1860, p. 305; 1861, p. 293; 1862, p. 292; 1863, p. 293. Voor 1864, p. 284 wordt S. Jacobs niet meer vernoemd.

38. Kadaster Gent. Reg. Staat 223. Eigendomsovergangen 1865, nrs. 120-134. Gent, de Hospicien. Situation de chaque parcelle avant la mutation.

Er werd een doortekening van het muurschilderij gemaakt. Het schilderij noemt men "une peinture encaustique", d.w.z. op een met was doortrokken geschilderde muur. De techniek van de zogenaamde encaustique werd in de middeleeuwen vrij algemeen toegepast voor muurschilderijen. Voor Gent echter werd deze techniek in de bestaande middeleeuwse muurschilderingen tot hiertoe niet geïdentificeerd(40). De ontdekte muurschilderingen genoten veel belangstelling van kunstkenners in de 19de eeuw(41). A. Heins bracht ons op het spoor van de doortekeningen der schilderijen in l'Ancienne Flandre : "les calques coloriés furent fait avec soin, ils sont déposés au Musée d'Archéologie(42). We zijn persoonlijk de bewaarde facsimile's van drie schilderijen gaan bekijken in het Bijlokemuseum en kregen de kans om de inventarisfiches hiervan te raadplegen(43). De stijlkenmerken zijn wel te dateren begin 15de eeuw. Eén figuur is duidelijk te herkennen, nl. de heilige Cornelius. Hij zit op een troon waarvan de armleuning een arendskop is; de attributen : hoorn en drievoudige pauselijke kroon, zijn welsprekend voor de identifikatie. De andere twee figuren zijn ongetwijfeld twee apostelen. Ze staan op een kraagsteen. Boven hun hoofden zien we de gebruikelijke banderol. De zwaar beschadigde teksten zijn wel te ontcijferen : "Inde venturus judicare (vivos) et mortuos" en "Ascendit ad (Caelos, sedet ad dexteram Patris omnipotentis)". Uit deze teksten konkludeert men dat hier twaalf apostelfiguren werden voorgesteld, met elk een artikel uit de geloofsbelijdenis of het credo.

De kapel werd in 1869 gesloopt(44). In afwachting dat de Dienst Monumentenzorg en Stadsarcheologie een archeologische studie publiceert van het St.-Jacobsgodshuis, beperken we ons in deze bijdrage tot een beknopte informatie over de kapel, genoemd O.-L.-Vrouw ter Zwaluwen.

Voor het grondplan 19de eeuw, verwijzen we naar het ontwerp uit Atlas Goetgebuer 1863.

39. Bulletin des commissions royales d'art et d'archéologie. Quatrième année. Bruxelles 1865, p. 67. *Fragments de peinture murale dans la chapelle de Notre-Dame aux Hirondelles.*

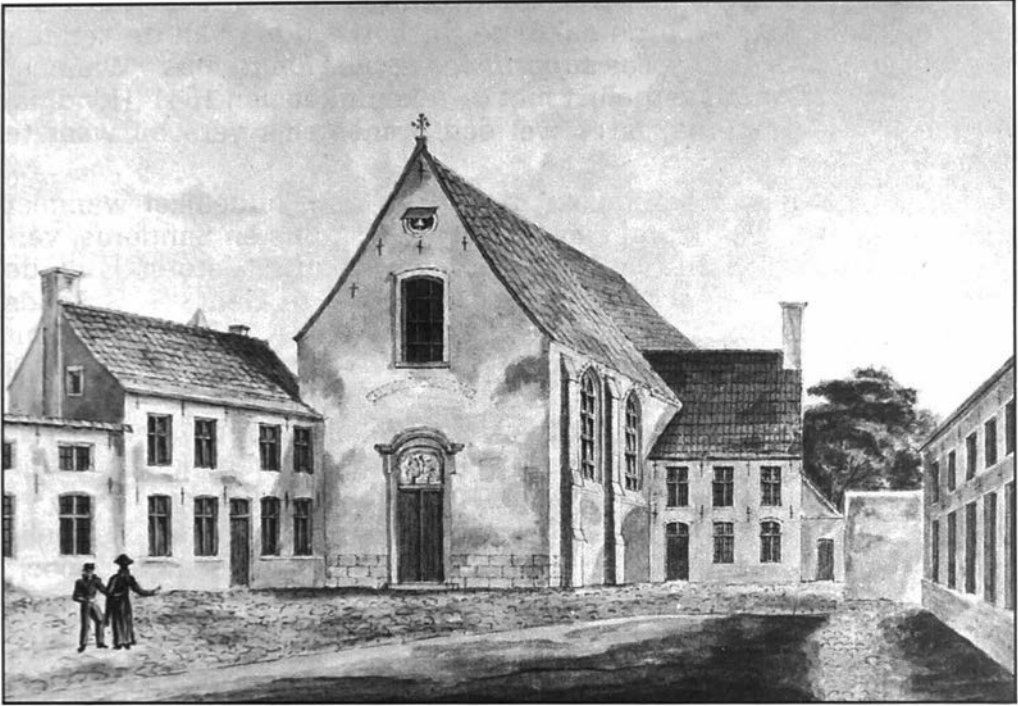
40. M. GOOSSENS. *De middeleeuwse muurschilderkunst.* Gent, Duizend jaar kunst en cultuur, Dl I, Gent 1975. p. 29-39. De auteur situeert de schilderijen in de kapel O.-L.-Vrouw ter Zwaluwen van de Tempeliers. Dit is wel een kleine vergissing die geen afbreuk doet aan de waarde van deze studie.

41. LEO BRESSERS. *Middeleeuwse muurschilderingen.* Voordracht 9 dec. 1889. Jaarboek der Gilde van St.-Lucas en St.-Jozef te Gent, Eerste jaar, 1892. Gent 1892. p. 45-46.

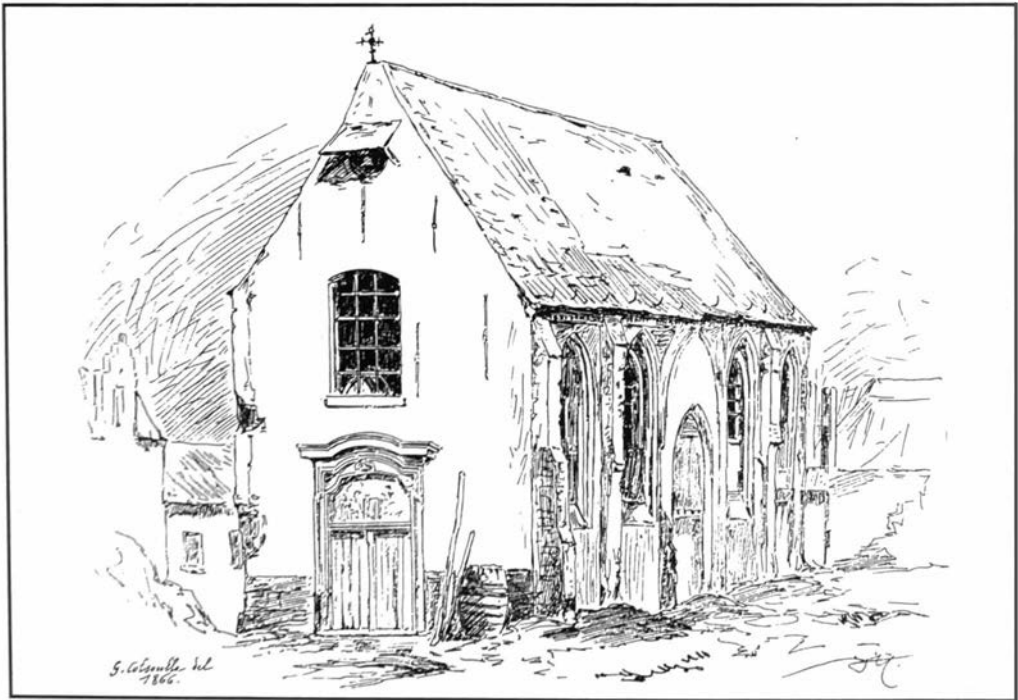
42. A. HEINS. *L'Ancienne Flandre.* Gand 1904, Livraison B. planche 36 p. 18. l'Hospice St.-Jacques.

43. Bijlokemuseum Gent. Drie panelen op lijnwaad. Facsimile van de muurschildering kapel O.-L.-Vr. ter Zwaluwen, St.-Jacobsgodshuis. De originele afdrukken - waarvan sprake in de Commission royale des monuments (cf. voetnoot 39) - dateren van 1864, datum waarop de kapel werd verkocht en verbouwd tot schrijnwerkerij. Hoogstwaarschijnlijk werd Jean-Baptiste Béthune (1821-1894) hierbij betrokken in zeer nauwe samenwerking met het kunstatelier van A. Bressers-Blanchaert. De stad heeft de drie fac-simile aangekocht in aug. 1894. Ze zijn geïnventariseerd in het Bijlokemuseum onder de nrs : 4082 (St.-Cornelius, 257 × 107 cm), 4083 (197 × 118 cm), 4084 (164 × 78 cm).

44. Kadaster. Reg. legger nr. 209, 4de vol. Art. 257 - 1869.



J.J. Wynants. *Het Sint-Jakobsgodshuis aan het Huidevetterken.* (SAG, AG, W128)



A. Heins. *L'Ancienne Flandre. Livraison B. planche 36.* 1901.

De kapel is eenbeukig met trapeziumvormige koorsluiting. Naast het koor rechts bevond zich de sakristie. In het midden van de zijmuur bevonden zich de "*chappelles supprimées depuis longtemps*". Wanneer men deze plattegrond vergelijkt met de tekeningen van 1641 (Hondius) en van 1735 (Sanderus) is er wel een opmerkelijk verschil waar te nemen.

Dit verschil van plattegrond en uitzicht is nog duidelijker wanneer men voornoemde ikonografische bronnen, Hondius en Sanderus, vergelijkt met de akwarel van Jan Joseph Wynants, daterend uit de periode 1820-1823 gedurende zijn kazernering te Gent als Hollands soldaat en de tekening van G. Colsouille, 1866, die A. Heins overneemt in l'ancienne Flandre. Op de akwarel van Wynants ziet men duidelijk dat het linker transept van de kerk verbouwd werd tot woning voor de proveniers(45). Op de tekening van Colsouille zijn die sporen verdwenen. Ze staan op het grondplan Atlas Goetghebuer aangeduid met de woorden "*chappelles supprimées depuis longtemps*."

Uit de plattegrond van Goetghebuer en de tekening van G. Colsouille ontleen we het uitzicht van de kapel. Boven de barokke ingangspoort bevindt zich een segmentvormig raam en een overdekte klok nabij de top van het zadeldak. De beuk was verlicht door vier gotische ramen en een ingebouwd raam, waar zich vroeger de zijkapellen bevonden.

Voor de datering van de oorspronkelijke kapel zijn we aangewezen op geschreven bronnen.

Uit de archivalia, aangehaald door Ch. L. Diericx, weten we dat in 1283 reeds missen gecelebreerd werden in het godshuis. De kapel die thuishoorde in het vroegste complex van de 13de, 14de eeuw, zal wellicht romaans geweest zijn. Latere verbouwingen dateren wel van de gotische periode en de barok.

In de kapel bevonden zich talrijke grafzerken. In 1863 werden er elf arduinen grafzerken, door bemiddeling van de Stedelijke Monumentencommissie overgebracht naar de St.-Baafsabdij, thans Museum voor Stenen Voorwerpen(46).

Het interieur van de kapel wordt uitvoerig beschreven in een van de artikelen over het St.-Jacobsgodshuis, verschenen in De Vlaamsche Leeuw van januari 1867(47).

Vanaf het ontstaan van de kapel en het godshuis genoot O.-L.-Vrouw er een bijzondere verering. We vinden dit vermeld in de oudste statuten en ledenlijst van het gilde - circa 1270 - bij de stichting van een broederschap ter ere van de Moeder Gods. De talrijke schilderijen die in de kapel hingen met taferelen uit het leven van O.-L.-Vrouw en het opschrift "*Sub patrocinio B.V. Mariae*" bij het beeld van Hendrik Goethals, laten hierover geen twijfel bestaan.

45. R. DE HERDT, *Een Hollands soldaat penseelt Gent*. Gent, Stichting Mens en Cultuur, 1989 - 151. Het Sint-Jacobsgodshuis, Akwarel, 18.2 × 25.5 cm. Atlas Goetghebuer, W. 128.

46. Archief Commission des monuments anciens à Gand. Vol. A. p. 332 en 335. Briefwisseling van februari 1863 tussen de Commissie van de burgerlijke hospitalen en de Commissie van monumenten.

47. S.A.G. Nota's VAN WERVEKE, nr. 501. Uittreksels krant De Vlaamsche Leeuw, Gent. Jg. 1867, nr. 1. Januari VIII.



Gent. Klooster paters Augustijnen. Mirakelschilderij O.-L.-Vrouw ter Zwaluwen. Doek 100 cm × 50 cm. Kapel der Tempeliers.

Het beeldje van O.-L.-Vrouw ter Zwaluwen, dat men in 1805, bij de heropening der kapel, naar het godshuis had overgebracht, heeft wel bijzondere waarde voor de volkskunde en de kunstgeschiedenis. Er is een mooie legende aan verbonden, behorend tot het thema van de wonderbeelden, destijds mirakuleuze beelden genoemd.

Op het einde van de 16de eeuw bemerkte men buiten de stadspoorten een groot aantal zwaluwen die dag en nacht rond een eikenboom vlogen. Met grote nieuwsgierigheid werd de boom onderzocht en tot grote verbazing ontdekte men een beeld van O.-L.-Vrouw in de boom weggeborgen. Waarschijnlijk had men het daar weggeborgen om te ontsnappen aan de beeldstormers. Het beeldje werd eerst ter plaatse in een kappelletje geplaatst en lokte vele vereerders naar die boom.

Met het doel het wonderbaar beeld te beschutten en te beschermen werd de volksdevotie overgebracht naar de kapel van de tempeliers, rechtover de paters Augustijnen; en van daar - in 1805 - naar de kapel van het St.-Jacobsgodshuis. In 1864, bij de verkoop van de kapel en haar meubelen, werd het beeld van O.-L.-Vrouw-ter-Zwaluwen aan de zorgen van de Zusters van de Kindsheid Jesu, op de Nederpolder, toevertrouwd(48). Het beeld bevindt zich thans in het Bijlokemuseum te Gent; we hebben het daar persoonlijk gezien. De konservator

48. P. FR. STEPHANUS SCHOUTENS, *Maria's Vlaanderen of Beschrijving der wonderbeelden...*, Gent, 1876, blz. 86-88.

A. Van den Kerkhove liet ons opmerken dat het, qua uitvoering, een uitzonderlijk beeldje is, van metaal gemaakt. Dergelijke exemplaren zijn in onze Vlaamse beeldhouwkunst eerder zeldzaam te noemen; van daar zijn bijzondere waarde voor de kunstgeschiedenis. De herkomst is niet bekend.



Het miraculeuze O.-L.-Vrouw ter Zwaluwen beeld, bewaard in het Bijlokemuseum te Gent.

Het merkwaardige beeldje was tentoongesteld in het Museum voor Volkskunde in het kader van "Honderd Onze-Lieve-Vrouw-kapellekens in Gent" (7 mei-30 juni 1988).

Er was nog een tweede element in de gewezen St.-Jacobskapel aanwezig om de verering van Onze-Lieve-Vrouw ter Zwaluwen te onderstrepen, nl. een schilderij.

In de Vlaemsche Leeuw staat hierover volgende uitleg(49). In het koor hing langs de evangeliekant een klein tafereeltje met de afbeelding van O.-L.-Vr. ter Zwaluwen. *"Een schilderyken naar de italiaensche manier, den ouden eikenboom voorstellende en van het begin der 17de eeuw dagteekende"*. We vermoeden dat dit doek zich thans bevindt in de kapel van het klooster van de Kindsheid Jesu, Nederpolder. Ter plekke hebben we een klein schilderij gezien, doek 26 x 28 cm, waarop het beeld van O.-L.-Vr. ter Zwaluwen wordt afgebeeld, staande in een boom, zoals het ontdekt werd buiten de Gentse stadspoorten. Het is een mooie illustratie van de legende.

In de beschrijving van het interieur van de godshuiskapel is er ook spraak van twee meisjesportretten, zeer primitief geschilderd, die naast het schilderijtje van O.-L.-Vrouw-ter-Zwaluwen hingen. Vermoedelijk waren het twee votiefschilderijen(50).

De urbanisatie van de buurt Jacob Van Caeneghemstraat heeft de terreinen van het voormalige godshuis in tweeën verdeeld. Ze stelde een einde aan de geschiedenis van het St.-Jacobsgodshuis. De naam Godshuishammeke is een blijvende herinnering gebleven aan het historisch gebouw en zijn verleden.

Marcel Daem

49. S.A.G. Nota's VAN WERVEKE - jg. 1867, nr. 2, januari IX.

50. Idem, jg. 1867, nr. 1, jan. VIII.

Elfriede Moser-Rath: *Das Zeitungsarchiv des Seminars für Volkskunde in Göttingen.*

Fritz Markmiller: *Das "Zeitungsarchiv" im Stadtarchiv Dingolfing.*

Helmut Süß: *Das Zeitungsarchiv am Deutschen-Hirtenmuseum Hersbruck.*

Herbert Wolf: *Das "Brauchtumsarchiv Bayerischer und Oberpfälzer Wald", Cham.*

Rolf Thalmann: *Das Zeitungsarchiv "Dokumentation zur Volkskultur in Europa", Basel.*

Herman Steininger: *Bericht über ein Privatarchiv, Wien.*

Reimund Kvideland: *Volkskundliche Zeitungsarchive in Skandinavien. "Vom Orte des falschen Lebens und den vielen*

Papieren" (Der Papalagin...) sluit het geheel op humoristische toon af.

Een oeuvre van zovele deskundigen samenvatten in een bladzijde is een onbegonnen, onmogelijke taak. We veroorloven ons dit buitengewoon boek aan te halen, voor een onmiddellijke kennismaking, om de uitzonderlijke waarde en aktualiteit te beklemtonen.

Elke ochtend verschijnen talrijke kranten met veel of weinig gegevens over aspecten van ons volksleven van hoog tot laag. Welke dienst of welk instituut heeft er reeds aan gedacht die fenomenale bron systematisch aan te boren. Een reuzetaak voor een ploeg zonder weerga. Bestaat er kans op een dergelijke onderneming?

Renaat van der Linden

N.B. : In Oostvlaamse Zanten 1989/4 wordt dit boek uitgebreid besproken.

Met
de sympathie
van de
Generale Bank



RACHEL CONVENT

Naïeve kunst

In haar geschiedenis als kunststroming heeft de naïeve kunst nooit helemaal op volledige waardering kunnen rekenen. De termen die voor haar zijn bedacht, zijn betekenisvol: zondagsschilderkunst, amateurschilderkunst, primitieve kunst. Ook de term naïef getuigt van een zekere dubbelzinnigheid. Indien de naïeve kunst niet steeds had kunnen rekenen op notoire verdedigers - we denken b.v. aan de dichter Apollinaire en de schilder Kandinsky in het geval van le Douanier Rousseau - dan was zij wellicht helemaal langs de weg blijven staan.

Vandaag de dag is in deze situatie nog maar weinig verandering gekomen. De redenen zijn niet ver te zoeken. De eerste heeft te maken met de opvatting over kunst zelf. Voor velen is kunst nog steeds gelijk aan vaardigheid; vaardigheid die door een academische opleiding wordt verworven en die in de naïeve kunst niet zo is terug te vinden. Deze diepgewortelde opvatting van kunst gelijk aan kunde die zo oud is als de Griekse filosofen zelf, is in de 20ste eeuw fel aangevallen maar zeker niet uitgeroeid: veel kunstminnaars blijven in hun waardeoordeel bewust-onbewust aan dit criterium vasthouden.

De tweede reden betreft de authenticiteit. Hoe echt is een naïef kunstenaar? Hoe echt kan hij blijven? Bij velen leeft het vermoeden van een toegeven aan kommercialiteit, van een handig inspelen op een trend. Het werk van R. Convent evenwel staat vër van commerciële berekening of wat dan ook. Rachel Convent schildert naïef omdat... ze zo schildert. *"Ik doe maar iets"*, zegt ze zelf iets te relativerend, *"en het geeft mij rust."* Eenvoudiger en eerlijker kan het niet.

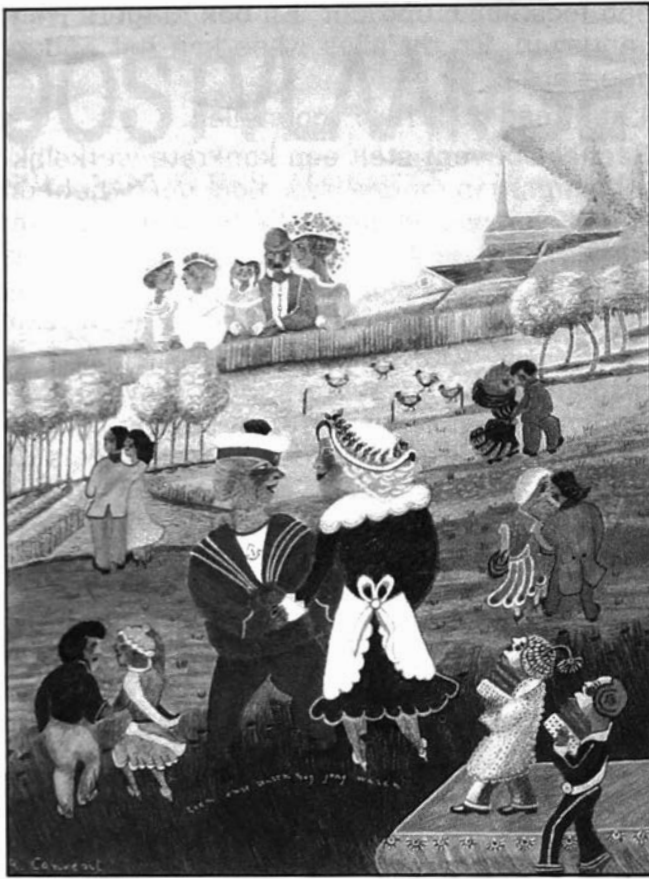
De opvallendste kenmerken van de naïeve kunst zijn:

- naïeve kunst is spontane kunst;
- zij is kinderlijk oprecht en heeft lak aan perspectief en proportie;
- zij is verhalend en anekdotisch - misschien is dit wel het meest verkwikkende in een tijd die het verhalende heeft verloren en nu pas weet te ontdekken.

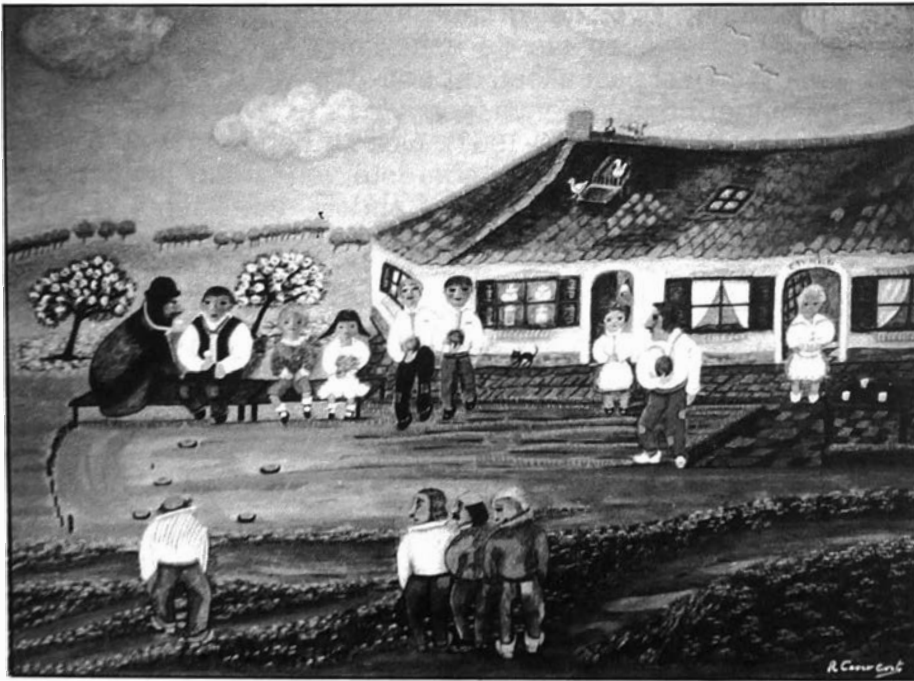
Naïeve kunst schuwt het lege - *horror vacui* - : het hele doek staat boordevol met figuren, dieren, decoratieve elementen.

Al deze elementen zijn in de schilderijtjes van Rachel Convent terug te vinden.

Interessant is de vraag wat de naïeve kunst van R. Convent wel zo bijzonder maakt. Haar werk kan worden getypeerd door één woord: rust. Alles straalt rust, vrede en geluk uit. Mensen, reuzen, heksen, kinderen, poppen en dieren leven er harmonieus samen en de bloeiende natuur is hun metgezel. Zij leven in een stille pastorale wereld zonder jacht. Ze zijn feestelijk uitgedost en genieten van de zondagse rust: ze wandelen, ze praten of kijken zomaar toe. Zij verblijden zich in de simpele geneugtes van het bolspel, ze luisteren naar de roodneuzige blazers op de kiosk of ze poseren voor de... zondagschilder. Dreigend onheil of storende elementen zijn ver af. Zelfs de



Rachel CONVENT.
Toen onze reuzen nog jong
waren.



Rachel CONVENT : De bolspelers. (Foto : R. Demaegd)

begrafenisstoet lijkt wel een feestelijke optocht. En ook Magere Hein boezemt ons geen echte angst in. En dit alles - hoe kan het anders - in een stralende bloeiende natuur.

Een harmonieuzer wereld kan men zich niet voorstellen.

De pastorale wereld van Rachel Convent stelt een concrete werkelijkheid voor, nl. de tijd die sommigen onder ons nog goed hebben gekend, de tijd van het landleven van pakweg 50-60 jaar geleden, toen reuzen en heksen nog tot de verbeelding spraken, toen processies nog straatgebeurtenissen waren en de kapellekes nog niet uit de bomen verdwenen, toen het kriebelbakske nog dé attractie van de kermis was.

Hier moet niet worden gezocht naar een achterliggende symboliek. Op de miniatuurtjes van Convent staat er wat er staat: het is herkenbaar, spreekt direkt aan en roept spontane gevoelens op of zoals de kunstenaar zelf zegt: "*Niets is gekomplikeerd*". En voor wie het nog niet begrijpt, steken de verrassende titels op het doek een handje toe.

Een ander aspekt van dit werk is de fijne humor. Het werk van deze kunstenaar is weliswaar nostalgisch of romantisch, maar wordt toch gerelativeerd door de milde humor, de bewust aangebrachte humoristische toetsen. Vooreerst de titels: **de Familde Klepkens, naar Brussel** (wat zoeken uitgedoste heksen in godsnaam in Brussel?), **Nonkel Pastoor** (waar het eigenlijk om het bruidspaar gaat...), de bedrijvige begijntjes terwijl de pastoor - voor de gelegenheid zonder bonnetje - in de tuin van het 'convent' breviert, aan de tong van de roeier, aan de kaasbollen op de fietsen van de hollandse kaasboeren...

Er kan nog meer over dit werk gezegd worden: over het koloriet, over de markante en steeds gevarieerde behandeling van de lucht, over de verbeeldingskracht, over de 'groene' boodschap en de... kikkers, over het magische dat even om de hoek komt kijken. Maar binnen het bestek van dit artikel past alleen dit nog: we weten dat R. Convent een grote bewondering heeft voor een illustere Amerikaanse voorangster, Grandma Moses (1860-1961). Ook zij begon met schilderen op late leeftijd. Tot en met haar honderdste verjaardag heeft zij het penseel vastgehouden. We kunnen niet anders dan Rachel Convent hetzelfde kunstenaarsleven toe te wensen.

F. CLAUS
classicus

N.B. : Dit artikel verschijnt naar aanleiding van de tentoonstelling door ons medelid Rachel CONVENT in galerij DUJARDIN, Mariakerke, in mei-juni 1989.